

Az óvodapedagógus és a roma családok bizalmi kapcsolata

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	3
1.Roma történelem	6
1.1. Eredete	6
Magyarországi letelepedés.....	6
1.2 Roma kultúra	8
Irodalom	8
Tánc.....	9
Zene.....	9
Nyelv	10
2. Roma családok	11
3. Óvodapedagógus	12
3.1. Az óvodapedagógus személyisége	12
3.2. Az óvodapedagógus képessége, kompetenciái	14
Általános pedagógiai képességek.....	14
Speciális pedagógiai képességek.....	15
4. A bizalom	16
A szülő-gyermek kapcsolat	17
Az óvodapedagógus-gyermek kapcsolat.....	18
Az óvodapedagógus-szülő kapcsolat	18
5. Együttműködés.....	19
Együttműködés a roma családokkal	20
6. Az óvodapedagógus és a roma szülők bizalmi kapcsolatának vizsgálata	21
6.1. A vizsgálat tárgya és célja	22
6.2. A mintavétel módja	22
6.3. Vizsgálat eredményei	24
6.3.1. A roma kulturális ismeretek.....	25
6.3.2. A fizikai érintkezés szerepe	30
6.3.3. Együttműködés a roma szülőkkel	33
6.3.4. A roma családok szociális helyzete	35
6.3.5. Roma kultúra az óvodában	38
6.3.6.A pedagógus pozitív nevelői attitűdje	40
Összegzés	45
Irodalomjegyzék.....	49
Mellékletek.....	51

Bevezetés

A bizalomnak kulcsfontosságú szerepe van az emberi létünk minden területén. Végig kíséri és meghatározza kapcsolataink minőségét, mélységét újszülött korunktól egészen életünk végéig. A bizalom vagy éppen a bizalmatlanság jelenléte döntő fontossággal bírhat egy komoly döntés vagy egy fontos helyzet meghozatalában egyaránt.

Minden életkori szakaszban az egészséges fejlődésnek fontos meghatározója a bizalom, így az óvodás korú gyermekeknél is nagy hangsúlyt kap ennek a kialakítása. Az óvodába lépve a gyermekek egy másodlagos szocializációs szintérnek lesznek a részesei. Ekkor új ingerek, hatások tömkelege éri őket, amelyek feldolgozásában egy új személy, maga az óvodapedagógus lesz segítségükre. Az óvodapedagógus szerepe, ha csak ideglegesen is, de „pótolja” az elsődleges szocializációs szintér adta szülői biztonságérzetet. Így a korábbi szülő-gyermek bizalmi kapcsolat egy harmadik meghatározó fontosságú személlyel, az óvodapedagógussal egészül ki. Ennek az egységnek úgy kell együttműködni, hogy mindvégig a gyermekek egyéni érdekeit, hatékony fejlődésének biztosítását tartsák szem előtt. A gyermek bizalmába férkőzés, a bizalmának elnyerése egy meghatározó mozzanat az óvodai nevelés folyamán. Minden gyermek más személyiséggel, kapcsolati ismeretekkel érkezik az óvodába ezért nagyon sok tényező együttesétől függ az, hogy kiben milyen hamar alakul ki bizalmi kapcsolat az óvodapedagógus felé. Ennek a kapcsolatnak az első lépcsőfokát a családlátogatással alapozhatja meg a pedagógus. A gyermekek saját közegükben, saját szobájukban, játékaik közegében való megismerés, megfigyelés sok információhoz juttatja a pedagógust. A második lépcsőfokon, a befogadási időszakban ezeknek az ismereteknek a birtokában segítheti a gyermek beilleszkedését, a szülőktől való leválását a hozzá fűződő bizalmi kapcsolat kialakítását.

A roma családokkal, gyerekekkel való együttműködés, a bizalom kialakítása egy másfajta szemléletmódot, ismeretet igényel. A roma családoknál a szülőkkel való jó kapcsolat kialakítása a nyitja a gyermekek bizalmának az elnyeréséhez. A roma szülők gyermekeikhez fűződő viszonya egészen más, mint a többségi társadalomhoz tartozó gyerekéké. A roma családokban a gyerekek aktív résztvevői a szülők minden teendőinek, igazodnak a napi programjukhoz. Az eltérő életstílusból, hagyományokból adódóan a roma gyerekek életük elejét az anya közvetlen közelében, szoknyájuk mellett töltik. Az anyák a ház körüli teendők elvégzésénél és más tevékenységeknél is folyamatosan magukkal viszik a gyermekeiket. Ezért a roma gyermekek egy egészen másfajta bizalmi kapcsolat megközelítését igénylik, már az óvodába lépésük kezdetétől. Az addigi anyai testi közelség, szűk kulturális közeg

megszűnik, aminek a pótlása, az ebből adódó feszültségek enyhítése az óvodapedagógus szerepén múlik.

Leendő óvodapedagógusként nekem is kiemelt szerepem lesz az ebből adódó kezdeti nehézségek leküzdésében segíteni a gyermekeket. Egy olyan bizalmi kapcsolatot kell kialakítanom a roma gyermekekkel, ami megkönnyíti az óvodai életüket, élménnyé teszi a mindennapjaikat és szívesen járnak majd óvodába.

A témaválasztásom aktualitását és fontosságát a 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről jogi szabályban megfogalmazottak is alátámasztják. „Az óvoda a gyermek hároméves korától a tankötelezettség kezdetéig nevelő intézmény.” A 2015.IX.1-től életbe lépő szabály szerint a gyermekek három éves kortól napi négy órában kötelezően az óvodai nevelés aktív részévé válnak. A jogszabály hatályba lépése az óvodákban főként a roma gyermekek számának a megnövekedését eredményezheti majd. A roma családoknál gyakori hogy csak az iskolaköteleességet megelőző egy évben íratják be az óvodába a gyerekeket, hiszen a szülők többsége napközben otthon van, így egész nap biztosított a gyermekekre való felügyelet.

A roma családokkal, gyerekekkel való bizalmi kapcsolat kialakítása három nagy egységen keresztül építhető fel. A bizalmi kapcsolatnak a minőségét, hatékonyságát egyrészt az óvodapedagógus személyisége, szakmai professziója határozza meg. A pedagógus mellett kulcsfontosságú szerepet kap a családokkal való együttműködés. Olyan közös tevékenységeket, programokat kell szervezni az óvodáknak, amik lehetőséget biztosítanak a szülőkkel való közvetlen kapcsolatteremtésre. Ezeken az alkalmakon kötetlenebb formában tudnak a szülőkkel személyes kapcsolatot teremteni, aminek legfontosabb közös célja, a gyermek leghatékonyabb fejlesztésének, személyiségének kibontakoztatásának az elősegítése. Ez a fejlesztés nem mehet végbe, ha nincs mögötte egy biztos szülői bizalom, aki feltétel nélkül rábízta és elfogadja, egyetért az óvodapedagógus nevelési módszereivel, eszközeivel. A harmadik és talán legmeghatározóbb egység a roma gyerekekkel való kapcsolat kialakításában a kulturális szükségletek megteremtése. Olyan módon kell beleépíteni a roma kulturális sokszínűséget az óvodai életbe, amely lehetővé tesz egy mélyebb bizalmi kötődés kialakítását a gyermekekkel. Egy olyan biztonságos légkört kell teremteni a csoportszobában, a tevékenységekben ahol, megjelennek az etnikumra utaló jellegzetességek, motívumok is. Így a gyermekek nem egy idegen világba csöppenve lépnek először az óvodába, hanem egy olyan új közeget fedezhet fel, ami elfogadja, bizalommal fordul felé, a kultúrája és az ebből adódó különbségek felé.

A dolgozat célja hogy az általunk felépített három egységen keresztül meghatározzuk azt a bizalmi hálót, ami lehetővé teszi a roma gyermekekkel, szülőkkel való leghatékonyabb bizalmi kapcsolat kialakítását.

Az óvodapedagógus személyiségének, szakmai professziójának a mibenlétére a szülői írásos kikérdezésben kerestük a választ, amíg a kulturális ismeretekre és fizikai érintkezés fontosságára irányuló állításaink a pedagógusok kérdéssorában fogalmazódott meg. Az első egységben megfogalmazott hipotéziseink:

1. Az óvodapedagógus pozitív nevelői attitűdje döntő fontosságú a bizalmi kapcsolatok kialakításában.
2. A bizalmi kapcsolatok kialakításához az óvodapedagógusnak kulturális ismeretekre van szüksége.
3. A fizikai érintkezésnek fontos szerepe van a gyermekekkel kialakított bizalmi kapcsolatokban

A roma családokhoz fűződő kapcsolatokban több olyan ismertet is kiemeltünk, ami az eredményes együttműködés alapját képezheti. A második egységben megfogalmazott hipotéziseink:

4. A személyes kapcsolatot igénylő együttműködések pozitívan hatnak a szülőkkel kialakított bizalmi kapcsolatokra.
5. A családok szociális helyzetének az ismerete meghatározza a szülőkkel való eredményes együttműködést.

A roma kulturális ismeretekben való tájékozottságnak a fontosságát, illetve annak az óvodai életben való megvalósítását szintén fontos elemként határozzuk meg a roma gyermekekkel, családokkal való bizalmi kapcsolat kialakításában. A harmadik egységben megfogalmazott hipotézisünk:

6. A roma gyermekek óvodába való beilleszkedése eredményesebb, ha az óvoda ötvözi a roma kulturális értékeket.

1.Roma történelem

1.1.Eredete

A romák őshazájának meghatározása sokáig vitatott volt. Mára már elfogadott tényé vált, hogy ősi népük India Észak- Nyugati részén élt. Az indiai néphez fűződő szálaikat a közös romani nyelv dialektusa is megmutatja mely szerint egy közös nyelvre vezethető vissza orális kultúrájuk (*Rostás- Farkas*, 2001). Mára a cigányság csaknem a Föld minden területén él. A vándorlási hullámukat két nagy szakaszra bonthatjuk. Első szakaszként az Indiából-Európába való vándorlásukat tekinthetjük még a második hullám az Európán kívüli vándorlásukat jegyzi fel (*Gidáné*, 2007).

A cigány népvándorlás az 1400-as évek körül érte el Magyarország akkori területét ám ekkor még csak átvonulási területe, pihenőállomása volt a hazátlan népnek. Ezt a vándorlást követően alig, telepedtek meg csoportok hazánkban (*Mezey*, 1896, szerk.). A Nyugat-Európai ellenségeskedések elől később újra Európa közép és keleti része jelentett számukra menedéket. „Miután visszafordulni nem akartak, s Közép- Európa nyugati határán jóval nagyobb ellenállásba ütköztek, mint a Kárpát-medencében, jelentős részük itt telepedett meg vagy ezt a tájat választotta vándorlási területének.” (*Mezey*, 1986. 9. o.)

Magyarországi letelepedés

Magyarország pozitívabb viszonyt mutatott a cigányság felé, mint más európai országok. A török háborúk állandósulása idején a népesség csoportjai között nem jelentett kiemelkedő problémát a cigány nép betelepülésének kérdése. Az egymás mellett élés egy kölcsönösen jó és kifizetődő viszonyt eredményezett. A roma kumpániák fontos híreket szállítottak, postaszolgálatot láttak el, kémkedtek valamint a cigány iparosok fegyverművesként segédkeztek a hadsereg ellátásában (*Mezey*, 1998). Elmondható tehát hogy a hódoltság másfél évszázada alatt a cigányok betelepülése nem gondot, hanem kifejezetten hasznót hozott a törökellenes harcokban (*Mezey*, 1986). Mindezek ellenére a törökök elűzésével és a Habsburg- uralom kiterjedésével jelentős változások léptek életbe a magyarországi cigányság életében.

Mária Terézia erőszakos asszimilációs rendelkezéseivel kívánta a cigány népet az magyar egységbe olvasztani. „... ezt a zabolátlanul kóborló és henyéléshez szokott emberfajtát a jó útra tereljék, mivelhogy gyermekeik az emberi társadalmon kívül nevelkedék fel, lassacskán fertőződnek népük mocskos életét követő szüleiktől...” (*Mezey*, 1986. 84. o.)

Olyan intézkedéseket hozott (1758, 1761, 1767, 1773), amellyel a cigány népet szigorú szabályok közé korlátozta. Mária Terézia 1773,1779-ben rendelkezésekbe fogalmazta meg a cigányok számának összeírását, amelyet fia II. József 1783-ban megismételtetett. Ekkor főként azokról kaptak számot, akik már letelepedtek ekkor 30241 főt írtak össze nők és férjezett lányok kivételével (Szuhay, 1999).

A 1893. évi népszámlálást követően részletes képet kaphattunk, arról hogy a 19. század végén milyen életvitel jellemezte a magyarországi cigányságot és letelepedésük milyen formában valósult meg (Angrus, 2006).

A 19. században Magyarországot is elérte a polgárosodás és az iparosodás hulláma, aminek hatására a cigányság megélhetését biztosító szakmák és munkavégzési formák lehetőségeinek a mértéke meglehetősen leszűkült. Ezek a történések belső feszültségeket gerjesztettek a cigány és nem cigány népesség között. Ezek a fennálló helyzetek egészen a 20. század közepéig nem változtak (Gidáné, 2007).

A II. világháború ideje alatt a fasiszta szemlélet egyik célpontjává a cigányság vált. A cigányokat korlátozó és megsemmisítő rendelkezéseket hoztak létre, amellyel 1944-45 között több mint 30 000 magyarországi cigány embert deportáltak el a táborokba. A háborút követően a cigányok kimaradtak a háborús jóvátételből, kárpótlásból és a földosztásból (Szuhay, 1999).

Az 1960-as évektől a cigányok asszimilálásának fontossága ismét nagy hangsúlyt kapott. A cigánytelepek lebontása, megszüntetése a cigányok többségi társadalomba való integrálása fontos helyet kapott a rendeletek között. Tömeges munkába állásuk képesítés hiányában olyan kisegítő szakmák területén terjedt el ahol nagy volt a létszámhiány. Ebben az időszakban a keleti régióban élő munkát vállaló cigányság családi életét a munkásszállók világa helyettesítette, hiszen csak az ingázás vállalásával tudtak elhelyezkedni. „A nagy koncentrált ipari építkezések tovább erősítették a cigányközösségek fellazulását, a munkavállaló férfiak tartós távolléte gyengítette a belső kohéziót.” (Mezey, 1998. 90. o.) A fennálló helyzet a 80-as években borult fel, amikor a túlfoglalkozottságból adódó elbocsátások a képzetlen, betanított munkaerőt sújtották. Ezek rendszerint a cigány emberek közül kerültek ki, akik elveszítve munkájukat visszatértek családjukhoz és a mindennapi megélhetés nehézségeinek problematikájához (Szuhay, 1999).

Az iskolázatlanságból adódó hátrányok napjainkig nehézségeket okoznak. A sajátos kulturális közegből adódóan más értékek válnak fontossá, más szociális közeg határozza meg a cigányság, cigány gyermekek mindennapjait.

1.2. Roma kultúra

A szocializáció az első lépés a kultúra elsajátításának, interiorizációjának. A szocializáció egy olyan tanulási folyamat, amelyben az adott kultúra viselkedési szabályait, normáit, értékeit sajátítjuk el ezáltal, az adott közösség tagjává válunk (B. Lakatos és Serfőző, 1999, szerk.). A roma kultúra különleges egységének, szerteágazó ágainak maga kultúra fogalma határozza meg a lényegét. „Az emberiség által létrehozott anyagi és szellemi értékek összessége. A művelődésnek valamely területe illetve valamely korszakában valamely népnél való megnyilvánulása.” (Pusztai Ferenc, 2003. 774. o. szerk.) Mint minden ország vagy etnikai csoport kultúrája úgy a romáké is egy sajátos világot alkot. Olyan egyedi és más kultúrával össze nem téveszthető anyagi és szellemi értékei vannak, amelyek igazán meghatározóvá teszik ennek a népcsoportnak a múltját és jelenét. A roma kultúra több évszázados vándorlásai után is egy olyan szilárd egységet alkot, ami napjainkig fellelhető egyes roma csoportokban. A kultúrájuk, hagyományaik színes világa magával ragadja a nem roma identitású embert is.

„Tekintve hogy a működő kultúra sohasem egyéni, mindig közösségi, a cigányként való létezés sem lehet egyéni, csakis közösségi.” (Gidáné, 2007. 82. o.)

Ez a romák egységes egésznek képzelt kultúrájára is éppen így igaz, hiszen nagyon sokrétű és vannak olyan egységek, amelyek egyértelműen ennek a gazdagságát, színességét képezik. A dolgozatban négy ilyen fontosnak vélt területet említünk meg részletesebben, amelyek a roma irodalom, a zene, a tánc és a nyelv.

Irodalom

A romák régi írásos emlékeik hiányában, az orális kultúrájukban váltak igen gazdaggá. Az olvasás és írás ismeretének hiányában a romák meséléssel, mesemondással örökítették tovább mesei hagyományukat, amelynek mint közösségkovácsoló erőnek is fontos szerepe volt. Nagy becsben tartották és tisztelet övezte azt, aki tudott mesélni és eredetmondáival, varázsmeséivel magával ragadta a hallgatóságot (Fleck és Szuhay, 2013).

Számos felvetés létezik arra, hogy mi is számít a roma irodalom körébe, és hogy ki számít roma írónak, költőnek. Kit tekintünk a roma irodalom képviselőjének azt, aki roma nyelven ír, roma szereplőről ír, vagy roma, de nem roma nyelven ír? „Cigány irodalom a magukat cigánynak valló szerzők által cigány vagy bármilyen más nyelven írt szépirodalmi művek összessége, mely művek ugyanakkor részei az adott nyelv irodalmának s az egyetemes irodalomnak is.” (Fleck és Szuhay, 2013. 41. o.) A mese magával ragadó világa a gyermekek

életében is kiemelten fontos szerepet tölt be. A roma tematikájú mesék mesélése a roma gyermekek körében a kultúrájuk megismerését, az ahhoz való mélyebb kötődést eredményezheti.

Zene

A romák történelmük során is kiváltságosnak számítottak zenei tehetségük megmutatkozásával. Az ereikben folyó tehetség a régi idők óta még mind a mai napig ott csörgedezik bennük. Magyarországon való letelepedésük után a zenélők egy része pozitív visszajelzésekben részesülhetett. „A cigányság legjellemzőbb foglalkozásaként számon tartott zenélés hódító útjára indult: néhány évszázad múltán cigányzenekarok húzták a talpalávalót az országgyűlések mulatságaitól a földesúri kúriák vígalmáiig.” (Mezey, 1998. 85. o.)

A magyarországi cigányság körében meg kell különböztetnünk cigány zenét és cigányzenét. Az előbbi a hagyományos folklór elemeket ötvöző cigány népzene, amit nem a hagyományosan muzsikus cigányok közé tartozók hangoztatnak meg. Ezek a közösségi eseményeken, szórakozások alkalmával szolgálja a zenei aláfestést. A cigányzene a műzenekaroknál használatos kifejezés, amit a muzsikus cigányok képviselnek. Ezt a csoportot képezi a világhírűvé vált száztagú cigányzenekar is (Fleck és Szuhay, 2013).

Mindkét zenei ágazat óvodába való megjelenése fontos mérföldkőként jelenhet meg a roma gyermekek életében. A muzsikus családból származó gyermeknek meglehet, hogy ez az egyetlen olyan eszköz, amelyen ki tudja fejezni a gondolatit és érzelmeit, hiszen ebben a családi mintában nőtt fel. Ha ezek az értékek zenehallgatás vagy egyéb tevékenység révén jelen vannak az óvodapedagógus vagy a roma családok közvetítésével, sok gyermek számára a kulturális értékek megerősítését szolgálhatja, ami segítséget nyújthat identitásuk kibontakoztatásában.

Tánc

A hagyományos roma táncnak a megtanulása és kivitelezése a megfigyelésből, utánzásból, tudatos tanulásból és gyakorlásból tevődik össze (Balázs, 1998). Ezek a roma gyermekek, felnőttek a családban látott minta, utánzás útján sajátítják el az ehhez a tánchoz szükséges sajátos lépéseket már kisgyermekkoruk óta. „A zene és a tánc a testi és lelki kifejezés formája. A cigányok is átadtak és átvettek táncmotívumokat a vándorlásaik során, de ezek mindig átlényegültek cigánnyá.” (Gidáné, 2007. 118. o.) A tánc menetének, a

mozdulatoknak, a táncrendnek külön formája alakult ki. Külön sajátosságokat figyelhetünk meg a páros és egyéni táncoknál, a tánc közbeni érintkezés szabályainál, a férfi és a női lépések sajátos rendjénél vagy a különleges beszéd és szemkontaktus nélküli közös táncolásnál (Balázs, 1998). Külső szemlélőként a könnyednek és szabadnak látszó tánc sok ösztönös és irányított elemet tartalmaz. Ezek tökéletes kivitelezésére tényleg csak azok képesek, akik gyermekkoruk óta ebbe a színes világban nőnek fel.

A nyitott és befogadó pedagógiai szemléletet képviselő pedagógus egy más értelmezésben az óvodai tevékenységekbe is belecsempészheti a tánc hagyományát. Sok roma gyermek a családból magával hozza ezt a rejtett tudást, amit megfelelően előkészített körülmények és megteremtett feltételek között továbbadhat nem csak csoportban lévő társainak, hanem az óvodapedagógusnak is egyaránt.

Nyelv

A magyarországi cigányok a nyelvi megoszlásukat tekintve három nagy csoportba oszthatók. Az első csoportot alkotják a romungrók vagy muzsikus cigányok, ők elhagyták régi nyelvüket és magyarul beszélnek. Második csoportba a két nyelven beszélő oláh cigányok tartoznak, akik magyarul és cigányul is beszélnek, ők magukat romának hívják. Szintén két nyelven magyarul és románul beszélnek a beás cigányok, ők alkotják a harmadik egységet. 2003-as adatokat figyelembe véve a cigányság 86,9 %-a magyarul, 4,6 %-a beás nyelven, 7,7%-a cigányul beszél és 0,8 %-uk beszél egyéb nyelven (Kemény, Janky és Lengyel, 2004).

Ezek a nyelvi gazdagságok az óvodában is megmutatkoznak mindezek előnyeivel és hátrányaival együtt. A nyelv fontossága mindig is nagy jelentőséggel bírt, hiszen hatással van szocializációs folyamatokra, a személyiség, az identitás kibontakoztatására és a közösségbe való beilleszkedésre is (Réger, 1998). Ezekért a fejlődést meghatározó tényezőkért is olyan fontos, hogy az óvodapedagógus a kezdeti és később fellépő nyelvi korlátokban is mindig a tőle telhető módon - akár a roma nyelv elsajátításával is- segítsen a gyermekeknek.

Napjainkban egyre több óvodapedagógus fektet nagyobb hangsúlyt a roma nyelv elsajátítására, a roma irányultságú tanulmányokra. Mindezt a dolgozat kutatásában résztvevő óvodapedagógusok is alátámasztják, akik közül tanulmányaikat többen ilyen jellegű területen, szakon folytatták (pl. Romológia szakos bölcsész, Roma társadalom ismeret szak, Cigány nyelv és kultúra szakvizsga).

2. Roma családok

A család az egyénnek az elsődleges, primer csoportja, amelyben elsajátítja a mikro-, és makro közösségi viselkedési szabályokat és alapokat. A család rendszereként felfogható entitás, amit egy sajátos szerkezet és működés jellemez (*Bakk- Miklósi, 2010*).

A cigányság nem mondható egységesnek, hiszen nyelvében, társadalmi integrációjában és asszimilációjában is nagy eltéréseket mutatnak (*Forray R és Hegedűs T., 1998*). Magyarországon három nagy cigány csoport van jelen a beás, az oláh cigányok és a romungrók, akiknek létszám szerinti eloszlása egyenlőtlen az ország területén (*Pálmáiné, 2008*). Az előzőekben említett Kemény István által meghatározott nyelvi sajátosságok vonatkoznak mind a három csoportra. A cigányság körében a magukat romungrónak vagy muzsikus cigánynak vallók vannak többségben. Hagyományos mesterségük szerint kovácsok, de a leghíresebb és legtehetségesebb cigány zenészek ebből a csoportból kerülnek ki. Tehetségük nemzedékről nemzedékre szállva örzi meg igazi hagyományát.

Az oláh cigányokat régebben törzsnek nevezték, hiszen jellemző volt hogy egy-egy rokoni közösség egy nyelvjárást és foglalkozási egységet alkotott. Több elkülönülő csoportjuk van a magyarországi oláh cigányoknak, nyelvezetük szerint a romani nyelvjáráson belül a lovárit beszélik, akik hagyományos mesterségük szerint lókereskedők voltak (*Tálas, 1998*).

A beások szintén megőrizték nyelvjárásaikat, de beszélőközösségük két különálló nyelvet használ egymástól jól elkülönített szerepekben. A többségi társadalommal való együttműködésekben használatos nyelv a magyar, amíg a beás nyelv használata a családi szférára szűkül le (*Pálmáiné, 2008*). Hagyományos mesterségük szerint a famegmunkálással, teknővájással, fakanálkészítéssel foglalkoztak, azonban ezek kiszorulásával a mezőgazdaságban, építőiparban dolgoznak.

Minden roma családra jellemzőként mondhatjuk, hogy egy sajátosan zárt egységet alkotnak, amelyen belül mindenkinek megvan a saját neméhez, státuszához hozzárendelt szerepe. A nők gondoskodnak a család ellátásáról a fiataloktól az idősekig, ők a felelősök azért, hogy a gyermekek megfelelően járjanak iskolába, óvodába. A családon kívül a nő ezt a szerepét átadja a férfinak és visszahúzódva viselkedik, például mások előtt az utcán csak a férfi mögött megy ezzel megadva előtte a tiszteletet (*Perlai, 2002*). A férfiak feladata a mindennapi betevő falat megszerzése, a család ellátásának biztosítása. Kívülállóként szemlélve és roma kulturális ismeretek hiányában nem látszik teljesen tisztán, de a roma családok gyermek centrikusak, a gyermek köré szerveződik életük minden napja.

A gyermek születésétől fogva a család teljes értékű tagjává válik és minden olyan eseményen részt vesz ahova édesanyja vagy édesapja elmegy. „A gyermekeket nem korlátozzák járókák, kerítések, meglehetősen szabad és nagy mozgásterük van. A cigány közösségen belül a gyerekek tulajdonképpen mindenkihez tartoztak, rendszerint szabadon jártak a családok között, mindenütt figyelemmel fogadták őket, mindenki vigyázta, óvta őket.” (Gidáné, 2007. 91. o.) A gyermekek szó szerint az anyjuk szoknyája mellett nőnek fel mindaddig még az első nevelési intézménybe be nem lépnek. Megállapíthatjuk tehát hogy egy sajátosabb kötődési szál alakul ki a roma szülő-gyermekek kapcsolatában, mint a többségi társadalomhoz tartozó családoknál. Az elválás egy egyszerűbb folyamaton megy végbe, hiszen ezek a gyermekek nem észlelnek nagy kulturálisbeli változást az otthoni és az óvodai légkör között.

2015.IX.1-től az első köznevelési intézmény, aminek egy 3 éves roma gyermek a részévé válik az óvoda intézménye lesz. A Köznevelési törvény szabályozásával a gyermekeknek legalább napi 4 órában rész kell venniük az óvodai élet mindennapjaiban. A családi közegben megszokott „szabadság” után ez lesz az első olyan közeg ahol a többi gyermekkel együtt egy napirend, egy napi rutin részévé válnak. Ezeket a változásokat a gyermekek mellett a roma családok is nagy váltásnak élik meg, hiszen egy számukra csak részben ismert világba kerülnek be a gyermekeik.

A kulturális sokszínűségeikből adódóan a gyermeknek teljesen más megnyilvánulásai lehetnek egy felnőtt felé így az óvodapedagógus felé is. Az anyával kialakult addigi folyamatos fizikai kontaktus egy időre megszűnik, amíg a gyermek az óvodában van. A gyermek ezt a hiányérzetet az óvodapedagógustól akarja pótolni, aki megfelelő kulturális ismeretek birtokában, ha felismeri ezt a helyzetet, menedéket, megkapaszkodási lehetőséget biztosíthat a gyermek számára ami segíti a beilleszkedését.

3. Az óvodapedagógus

3.1. Az óvodapedagógus személyisége

Az óvodapedagógusok és a pedagógusok hivatásukból adódóan általában olyan személyiségjegyekkel vannak felruházva a külső szemlélők által, amelyek egy sajátos a többi embertől eltérő szintre emeli őket. A pedagógusok a nevelés minden intézményében és minden életkori szakaszban nagyon fontos szerepet töltenek be.

A pedagógusok és most kiemelten az óvodapedagógus szerepkörét tekintve fontos feladatuk van a 3-7 éves korú gyermekek nevelésében. „Az óvodában a nevelőmunka kulcsszereplője az óvodapedagógus, akinek személyisége meghatározó a gyermek számára. Jelenléte a nevelés egész időtartamában fontos feltétele az óvodai nevelésnek.” (ONOAP) Az életkori sajátosságokból adódóan a gyermek szinte mindent utánzás útján tanul meg. Nagyon fontos hogy a szülői példák mellett az óvodapedagógus személyiségében is példaértékű minta legyen a gyermek számára.

A pszichológusok a pedagógusok nevelői attitűdjére, személyiségvonásaira többféle felosztást is meghatároztak. Minden pedagógus eltérő nevelői személyiséggel rendelkezik és ezek mindegyike másként hat a gyermekekre, gyermeki személyiségre.

Kurt Lewin és munkatársai három vezetési stílust határoztak, amelynek hatását kísérleti úton is felmérték. Az első vezetési stílust autokrataként tehát tekintélyelvűként határozták meg. Ekkor a pedagógus által elképzelt menetben mennek végbe az eltervezett folyamatok a gyermekek beleszólása nélkül. A *laissez faire* tehát szabad, ráhagyó vezetési stílus alkalmazásánál a pedagógus nem lép közbe a folyamatokba teljesen magára hagyja a dolgozó gyermekeket. A harmadik stílusként a demokrata pedagógusi vezetést határozták meg mely szerint jelen volt az irányítás, de a gyermekek véleményei, tanácskozásai is helyet kaptak (Kelemen, 1981).

Anderson kétféle pedagógiai magatartást határozott meg. Az dominatív magatartást említi elsőnek, amely a parancs, kényszer és a szemrehányás jellemzőit hordozza magával. Ezek többnyire a pedagógusi bizonytalanságból adódnak össze. Az integratív magatartást említi másodsorra, amelyet a demokratikus, rugalmas és szociálisan nyílt jellemzők határoznak meg (Kelemen, 1981).

Ranschburg Jenő két dimenzió alapján négy nevelői attitűdöt említett meg. A két dimenzió a hideg- meleg és az engedékeny- korlátozó nevelői hozzáállást határozza meg. Ezek a dimenziók párokat alkotva a meleg-engedékeny, hideg-engedékeny, meleg-korlátozó és a hideg-korlátozó variánsokat is megadja. Minden attitűd sajátos jegyeket hordoz magával és ezek keveredése is egy sajátos, összetett nevelői attitűdi jellemzést hoznak létre (Kelemen, 1981).

Az óvodapedagógusok nevelői hozzáállását, attitűdjét általánosságban ilyen besorolások között határozhatjuk meg. Ezeken a felosztásokon belül persze vannak olyan személyiségek, akik átmenetet képeznek két beosztás között és sokkal szerteágazóbb lélektani elemekből tevődik össze egyéniségük. Az hogy a gyermek optimális fejlődéséhez melyik nevelői attitűd

a legmegfelelőbb az függ a pedagógus személyiségétől és a csoportban lévő gyermekek egyéni sajátosságainak összetételétől.

3.2. Az óvodapedagógus képessége, kompetenciája

Mint minden szakterületen így az óvodapedagógiában is megvannak azok a sajátos ismérvek, jellemzők, amik csak ebben a szakmában érvényesíthetők. Az óvodapedagógus képességei, szakmai ismereteihez tartozó elvárások is egy ilyen területet alkotnak a pedagógia ezen területén. A pedagógus szakmában és így az óvodapedagógusok körében is sok előítélettel kell megküzdeniük. Minden embernek megvan a saját elképzelése hogy annak a felnőttnek, szakembernek, akire a gyermekét rábízza, milyen tulajdonságokkal kell rendelkeznie. A továbbiakban olyan általános és speciális pedagógiai képességeket határozunk meg, amelyek egy sikeres óvodai életben egy óvodapedagógusnál nélkülözhetetlenek.

Ahogy a pedagógusi személyiség és a nevelői attitűd meghatározása is sok kutatót foglalkoztatott úgy a képességek megfogalmazására is nagy hangsúlyt fektettek.

Általános pedagógiai képességek

Sallai Éva a pedagógiai képességek közül elsőként a kommunikációs ügyességet valamint ehhez kapcsolódóan a szociális, kapcsolati készséget említi meg. Ha a pedagógus helyesen értelmezi a helyzeteket, akkor üzenőként képes kifejezni gondolatait, érzéseit, fogadóként pedig a legpontosabban képes befogadni és megérteni (Falus, 1998). „A kommunikációs ügyesség tágabb értelemben megfogalmazható szociális kompetenciaként is, amely a személyiségre jellemző azon tulajdonságokat foglalja magába, amelyek a feszültséggel telt helyzetek, konfliktusok megoldását meghatározzák.” (Sallai, 1998. 48. o., szerk.) Másik fontos képességként a rugalmas és gazdag viselkedésrepertoárt emeli ki. A cél hogy a fellépő helyzetekben gazdag tárházából azt a viselkedést válassza ki a pedagógus, ami az adott helyzetben a legcélravezetőbb, leghatékonyabb. A gyors helyzetfelismerés, konstruktív helyzetalakítás képességével a pedagógus tudja, hogy milyen eszközzel, helyzettel tudja az adott szituációkat, fellépő problémákat kezelni. Az óvodában beszélgető körben, játékos szituációkban a gyermekekkel együtt is meg lehet oldani a fellépő problémás helyzeteket, hiszen ekkor mutatkozik meg leginkább az, hogy mi a jó megoldás a gyermek számára. A negyedik képesség ehhez kapcsolódóan fogalmazódik meg az erőszakmentes kreatív konfliktusmegoldásként. Az óvodai életnek velejárói a konfliktusok. Ezek a

gyermeknek eltérő személyiségétől, életkorától, az otthon látott szülői mintától, hangulatától egyaránt függhet. A konfliktusok megoldásában a pedagógus irányításának, felügyeletének van nagyon fontos szerepe, aki ha kell irányítói, közvetítói szerepet vállalva segítő kezet nyújt a megoldásban (Sallai, 1996).

Rogers és Gordon megítélésükben három fontos pedagógiai alapképességet emelnek ki. Az egyik a feltétel nélküli elfogadás, ami egy olyan pozitív érzelmi odaviszonyulást eredményez egy másik ember felé, aki önmagában érték és tiszteletreméltó. Ez az óvodapedagógusoknak meghatározó képességének kell lennie, hiszen a gyermeki individuumok elfogadása rendkívül fontos tényező a gyermeki óvodai létben. Másik képességként az empátiát határozzák meg amit ha nem képviseli egy pedagógus talán nem is igazán erre a szakmára hivatott, hiszen a sokrétű gyermekcsoportban sok megértésre és visszaigazolásra van szüksége a gyermekeknek. Harmadik alapképesség a kongruencia tehát a pedagógus saját értékeiben való bizonyosság, ami a sikeres nevelőmunka eredményét is meghatározza. Egy tudatos jól szervezett tevékenység, ami a gyermeki képességekhez és életkorokhoz illeszkedik biztos eredményt és sikert ér el a gyermekek körében (Falus, 1998, szerk.).

Speciális pedagógiai képességek

A pedagógusi képességek felsorolásánál fontos hogy meghatározzunk olyan speciális pedagógiai képességeket, amik a nevelőmunkában, a nevelői folyamatban eredményesebb hatásokat tesznek lehetővé.

A helyzetfelismerési képesség az adott helyzetekre történő helyes értelmezést segíti. Mindezt a tudatos észlelés, lényegkiemelés, jó emlékezet, egy helyes hipotézis felállítása, analízis és szintetizáló képesség és a racionális gondolkodás jellemez. Ezek együttes alkalmazásával az óvodában történő váratlan helyzetre is empatikusan, helyes megítéléssel tudnak reagálni az óvodapedagógusok.

A döntési képesség nagyon fontos, hiszen a nap folyamán a gyermekekkel, a szülőkkel, a tevékenység menetével, kollegával fellépő helyzetekben számtalan döntést kell hozni. A döntés meghozatala olykor nagyon nehéz, hiszen törekedni kell arra, hogy objektíven, viszonylag hamar tudjuk átértékelni a helyzeteket és úgy hozzunk döntést, hogy a szituációban résztvevők a legkevésbé sérüljenek.

Az alkalmazkodás az egész életünket átszövi – család, munkahely, óvoda, iskola- ezért az élet minden területén tudni kell ezt a képességet a legmagasabb fokon művelni. „A

szituációkhoz való alkalmazkodásban az embernek figyelembe kell venni a jog által hozott törvényeket, érvényes rendelkezéseket és társadalmi szokásokat, normákat.” (Hegyi, 1996. 47. o.) Az óvodapedagógus és a gyermek közös alkalmazkodási pontja az óvoda. Ebben a közegben egy olyan közös viszonyrendszert kell kialakítani, ami a pedagógus és a gyermek számára is a legmegfelelőbb.

A tolerancia és a kivárási képességének felszínre hozásában is szükség van ezekre a közös pontokra. A már korábban említett gyermeki sokszínűség teljes mértékben igényli ezt a képességet. A csoportban szervezett kooperatív tevékenységek kiváló feltételeket teremtenek a tolerancia és a kivárási képességének fejlesztésére. Megfelelő pedagógusi előkészületekkel és odafigyeléssel nem csak a pedagógus, de a gyermeki érzékenységet is megalapozhatjuk ezen a területen. Ez a képesség Thomas Gordon megfogalmazásában nyer igazi értelmet. „Az elfogadás olyan, mint a termékeny talaj, ami lehetőséget ad az apró mag számára, hogy azzá váljon, amivé fejlődni képes. A föld csak lehetővé teszi a magnak, hogy virággá legyen. Felszabadítja a mag növekedési képességét, de ez a képesség a mag belső, meglévő tulajdonsága.” (Gordon, 2001. 65. o.)

A figyelemmegosztás képessége nélkül is elképzelhetetlen a pedagógiai munka. Az olykor a magas gyermeklétszám, az egy időben folyó párhuzamos játékok és tevékenységek soron követése próbára teszik a pedagógusokat. Minden képesség gyakorlással, tapasztalatszerzéssel egyre hatékonyabbá válik.

Az óvodapedagógusok számára a legfontosabb speciális képesség a „játszani tudás” képessége. Az óvodai nevelés országos alapprogramjának meghatározása szerint is „a játék a kisgyermekkor legfontosabb és legfejlesztőbb tevékenysége, s így az óvodai nevelés leghatékonyabb eszköze.” (ONOAP) Az óvodapedagógusnak kulcsfontosságú szerepe van a szabadjáték ideje alatt is. A játéktámogatói eljárásaival- az „átváltozás” lehetőségének a biztosítása, játéktér biztosítása, játékeszköz biztosítása, hipotézisek kipróbálásának biztosítása- a gyermekek számára a zavartalan, nyugodt játékot feltételezi. Az óvodai nevelésben a szabadjáték túlsúlya érvényesül, amit az óvodapedagógusnak személyiségével, játékosságával kell támogatnia (Hegyi, 1996).

4. A bizalom

A dolgozat bevezető részében már megfogalmaztuk, hogy a bizalomnak nagyon fontos szerepe van az emberi létünk minden szakaszában és kapcsolatában. Ez a fogalom az óvodai életre rávetítve nagyon szerteágazó és sok területet foglal magába. A bizalmi kapcsolat

kiterjed az óvodapedagógus-szülő, óvodapedagógus-gyermek és szülő-gyermek közötti viszonyokra egyaránt.

Szülő-gyermek kapcsolat

A bizalom fogalmkörébe az elfogadás, szeretet, tolerancia, empátia, együttműködés is beletartozhat. Minden szinten más képességekkel és tulajdonságokkal lehet ezt a bizalmi viszonyt megalapozni.

A szülő-gyermek bizalmi kapcsolata már az anyaméhen belül a praenatalis szakaszban elkezdődik. Az anyát már a szülés előtt szoros kötelék fűzi növekvő gyermekéhez. A születést követően ezek az érzelmek, kapcsolati szálak tovább erősödnek mindkét fél részéről. „Az anyához való kapcsolat igénye mint biztonsági szükséglet jelentkezik, hiánya a bizonytalanság feszültsége. A kisgyerekek hosszú ideig anyja az egyetlen, a legfőbb emberi kapcsolata, s így ez a kapcsolat feltétele és első mintája az olyan kötődéseknek, amelyeket felcserélhetetleneknek tudunk megélni.” (Mérei és V. Binét, 2006. 14. o.) Margareth Mahler és Winnicott az anya és gyermek kapcsolatot duálunióként jellemezte, ami szerint a gyermek kezdetben nem tudja magát megkülönböztetni a saját testi-lelki valóságát az anyától (Molnár és Pálfi, 2000, szerk.). Bálint Alice megfogalmazása szerint az anya és a gyermek kapcsolata kölcsönös, de egy idő után az önálló és védelemre szoruló lény egy természetes eltávolodás folyamatával leválik (Bálint, 1990). Így ez az elsődleges kötelék kitágul a közeli családtagokra, rokonokra, ismerősökre, kortársakra. A gyermek a harmadik életévébe lépve egy új szocializációs színtérnek lesz a tagja. Az óvoda egy teljesen új világot tár a gyermekek elé. A kezdetben ismeretlen nevelőkkel, gyermekekkel, hellyel, eszközökkel való megismerkedés nagy hatással van rá. Freud fejlődéslélektanában a kötődés folyamatának tulajdonít nagy szerepet. Elképzelésében a gyermekek és az őket gondozók közötti interakciók, kapcsolatok meghatározzák a későbbi társas kapcsolatok fejlődési mintázatát (Bakk- Miklósi, 2010). Ezekre a kapcsolatokra kezdetben a szülői majd később a pedagógus ad mintát. Ezeknek az új élményeknek a feldolgozásában segítségre van szüksége, amit az első időszakban a szülői támogatás ad meg. Később a szülő elsődleges szerepét felváltva a másodlagos színtér legfontosabb szereplője az óvodapedagógus lesz. Az ő segítségével, támogatásával a gyermeknek lehetősége nyílik arra, hogy a csoport teljes értékű tagjává váljon. A roma családok tekintetében ebben az átmenetet képező időszakban még fokozottabban kell segítenünk a gyermek és a szülők részéről egyaránt. A roma szülők számára nem egyértelmű hogy milyen biztonságos nevelői környezetbe kerülnek gyermekeik.

Ezért az óvodapedagógusnak nagyon nyitottnak, empátikusnak és megértőnek kell lennie ebben az időszakban hiszen, ekkor alapozódik meg az óvodapedagógus-szülői bizalmi kapcsolat is. Támogató kezet nyújtva a gyermek legoptimálisabb fejlődéséhez vezethet az út.

Az óvodapedagógus-gyermek kapcsolat

Az óvodapedagógus – gyermek bizalmi kapcsolatának kialakítsa egy nagyon meghatározó pontja az óvodai nevelésnek. A gyermek utánzás útján magába szívja a pedagógus teljes személyiségét, akinek ezért mintaként, példaként kell szolgálnia számára. „Az óvodáskorú gyermek egyik jellemző tulajdonsága a magatartásának érzelmi vezéreltsége. Elengedhetetlen, hogy a gyermeket az óvodában érzelmi biztonság, állandó értékrend, derűs, kiegyensúlyozott, szeretetteljes légkör vegye körül.” (ONOAP) Ennek megteremtése az óvodapedagógus feladata. A gyermekek számára egy olyan közeget kell létrehozni ami lehetővé teszi a fejlődésük, személyiségük teljes körű kibontakoztatását. Az érzelmi vezéreltség tudatában a bizalmi kapcsolat kialakítása ebben az életkori szakaszban valósulhat meg a legeredményesebben. A roma gyermekek esetében ennek a bizalmi viszonynak megalapozásához szükségünk van a megfelelő kulturális ismeretekre, hiszen eltérő szokásaikat, hagyományaikat ismerve tudnak csak bizalmi kapcsolatot létrehozni.

Az óvodapedagógus-szülő kapcsolat

A bizalmi kapcsolatok hálójában az óvodapedagógus és a szülő kapcsolatának érdeke közös, hiszen kapcsolatuk középpontjában a gyermek áll. Az óvodapedagógus és a gyermek tevékenységei között közvetítőkét is részt vesz a szülő. „Az óvodával szembeni előítéletek, amelyek csak növelik a hátrányokat, arra ösztönözhetnek minket, hogy még finomabb, még árnyaltabb és megértőbb viselkedéssel segítsük a gyermekek befogadását, az óvoda elfogadtatását, mint ahogyan azt tenni szoktuk.” (Perlai, 2002. 25. o.) Akkor a legeredményesebb a gyermek óvodai nevelése, ha az óvodapedagógus-szülő kapcsolatát az állandóság, kölcsönösség, kölcsönös igény, segítő szándék és a morális tisztaság jellemzi (Jávorné, 2004, szerk.). A szülők elfogadják és elismerik az óvodapedagógus szakmai ismereteit, nevelési stílusát, módszereit és az otthoni neveléssel segítik a közös nevelőmunkát.

A gyermek az óvodában a szülői minta alapján megtanult sajátosságokkal lép be. Ha egyes gyermekeknél ez lemaradásokat mutat a pedagógus feladata, hogy az életkori és egyéni sajátosságait figyelembe véve segítse őket. Ehhez szükség van a pedagógus-szülő közötti bizalmi kapcsolatra és az óvoda támogató szemléletének az elfogadására.

(<http://educazionedemocratica.org/?p=1469#> Education of the Roma/Gypsy children in Romania, Letöltve: 2015. január 1.)

A szülőkkel való óvodai kapcsolattartás napi szintű kell hogy legyen, hiszen a reggeli érkezésnél és a délutáni búcsúzásnál lehetőség van a személyes kontaktus teremtésére. Tehát a bizalmi kapcsolat kialakításánál nagyon fontos tényező a folyamatos személyes interakció.

A roma családok egy nagyon zárt egységet alkotnak, amelybe csak nagyon kevés embert engednek belépni. Az ő tekintetükben a bizalmi kapcsolat kialakítását egy új nézőpontról kell megközelíteni. Még a többségi társadalomhoz tartozó gyermekek megismerése az óvodába lépésük előtt megtörténik az előzetes családlátogatással, úgy a roma családoknál ez fordítottan valósul meg. Előbb a gyermek pedagógushoz fűződő szeretetét kell elnyerni és csak ezután kerülhet sor a családlátogatásra. A gyermekeken keresztül tudnak eljutni a szülőkhöz és ezzel elnyerni, kialakítani velük egy bizalmi kapcsolatot. Ha ezt mégsem így valósul meg, tolakodónak érezhetik, és akkor elveszíthetik a gyermeket és a szülőt is egyaránt (Perlai, 2002). A pozitív viszony kialakításának első lépéseként meg kell engedni hogy a szülők betekintést nyerhessenek az óvodai életbe. Ha a számukra csak részben ismert világba betekintést kapnak meglátják, hogy a gyermekük egy pozitív nevelői légkörnek a részese. Ezután szívesen engedik el őket óvodába és érdeklődve figyelemmel kísérik majd az óvodai élet mindennapjait. Az óvodapedagógus számára segítséget jelenthetnek a roma családokkal való közös beszélgetések, amelyeken megismerheti a családi nevelésük pozitív, értékekben gazdag oldalát is (Perlai, 2002). Az óvodapedagógus ezeknek az ismereteknek a birtokában a felmerülő szülői igényt kielégítve segítő ötleteket és tanácsokat is adhatnak.

5. Együttműködés

Az óvodai nevelés országos alapprogramja az óvoda kapcsolatai alfejezetben a szülői kapcsolatot említi meg elsőszámúnak. „Az óvodai nevelés a családi neveléssel együtt szolgálja a gyermek fejlődését. Ennek alapvető feltétele a családdal való együttműködés.” (ONOAP)

Az óvodának a családdal való együttműködés megszervezésében mindig figyelembe kell vennie ezt a fontos tényezőt is. A már kialakított bizalmi kapcsolatra alapozva kell az együttműködés sikerességét megvalósítani. Minden helyi óvodai program fontos elemeként kell, hogy szerepeljen az, hogy a szülőkkel való együttműködés miként, milyen formában valósul meg. „Az együttműködés formái változatosak, a személyes kapcsolattól a különböző rendezvényekig magukban foglalják azokat a lehetőségeket, amelyeket az óvoda, illetve a

család megteremt.” (ONOAP) Az hogy melyik együttműködési forma a leghatékonyabb és melyikkel érünk el minőségi eredményeket sok tényezőtől függhet. „Az óvodapedagógus figyelembe veszi a családok sajátosságait, szokásait, az együttműködés során érvényesíti az intervenciós gyakorlatot, azaz a segítségnyújtás családhoz illesztett megoldásait.” (ONOAP) A közös munkadélutánok, amelyeken a szülőket aktívan bevonják a tevékenységekbe, a családi napokon megvalósítható közös főzések, közös kirándulások, látogatások mind olyan alkalmat teremtenek, amiben a szülők aktívan kivehetik a részüket. Az ilyen eseményeken közelebb kerülnek egymáshoz a szülők és az óvodapedagógusok valamint a felmerülő problémákon közösen tudnak megoldást keresni a gyermek érdekeit szem előtt tartva. (Somogyi, 2013)

Együttműködés a roma családokkal

Meg kell állapítanunk hogy alapvetően minden szülőnek az a célja hogy gyermeke az óvodában a legjobb nevelésben részesüljön. Ezáltal minden szülőnek célja az is hogy a tőle telhető legjobb módon segítse az óvodát és gyermeke óvodai csoportját. A roma gyermekek szülei is szívesen vesznek részt az együttműködésben csak meg kell találni azokat a lehetőségeket ahol saját magukhoz mérten a legtöbbet tudják hozzátenni az óvoda életéhez. Olyan alkalmakat kell keresni ahol nem hiányosságaikra hanem erősségeikre támaszkodva tudnak segíteni.

A roma családok körében a személyes találkozást igénylő együttműködéseket határozhatnánk meg, mint legeredményesebb közös tevékenységet. Az üzenő falra kitűzött információk nem olyan közlékenyek, mint egy személyes beszélgetés, amelyben felvetéseiket, problémáikat azonnal közölhetik. Kultúrájukból adódóan is a már említett orális kultúra erőssége van jelen, ami még inkább igényli a személyes módon történő egyeztetéseket, és verbális kommunikációt. Az óvodával való közös szervezkedésekben, biztonságos környezetben a szülők megnyílnak és szívesen beszélgetnek. „Ha nyugodt körülményeket tudunk biztosítani a beszélgetéseinkhez, érezhetjük, mennyi melegség, szeretet árad a cigány szülőkből, különösen az anya gyermekszeretetének kifejezéséből.” (Perlai, 2002. 48. o.). Ekkor a pedagógusok sok új ismerethez juthatnak a roma családokról, hagyományaikról, szokásaikról. Az ilyen alkalmakon új kapcsolatokat alakíthatunk ki, illetve a meglévő kapcsolatokat ápolhatjuk, elmélyíthetjük.

6. Az óvodapedagógus és a roma szülők bizalmi kapcsolatának vizsgálata

A kutatásban kvantitatív vizsgálati módszerként az írásbeli kikérdezést alkalmaztuk. Ennek a módszernek a segítségével rövid idő alatt, nagy mennyiségű kérdőív kitöltését tudtuk megvalósítani zárt formában, tehát a kikérdezettek között a kérdőíveket változatlan formában alkalmaztunk.

A kérdőívek elemzésénél két külön álló egységet kell vizsgálni, hiszen a kutatás két szálon az óvodapedagógusok és a roma szülők véleményére alapozódik.

A szerkezetét tekintve mindkét kérdőív bevezető része megegyezik, hiszen először a megszólítást, tájékoztatást tartalmazza, majd részletezi hogy milyen célból, és milyen témában lesznek segítségünkre a kitöltéssel. A kérdőív szerkesztésénél a könnyen érthető, rövid, tömör, lényegre törő megfogalmazásokra törekedtünk betartva ezzel a vizsgálati módszer alapszabályait.

Az óvodapedagógusoknak szóló kérdőív bevezetésében olyan adatokra kérdeztünk rá, amelyek a kutatáshoz kapcsolódóan fontos ismérveket mutatnak meg. Ezek közé tartozik a szakvizsgára, egyéb diplomára, a pályán eltöltött évekre, óvodai csoportok létszámára, összetételére, a megszerzett roma kulturális ismeretekre és annak óvodai alkalmazására vonatkozó kérdések. Négy roma kulturális területet, az irodalmat, az éneket, a táncot és a roma nyelvi ismereteket vizsgáltunk meg az óvodapedagógusok körében. Ezt követően a kérdőív nagy egysége bontakozik ki ahol az általunk megfogalmazott hipotézisekre kerestük a választ. Annak érdekében, hogy a feltevéseinkre a legpontosabb választ kapjuk zárt 23 kérdéses kérdéssort fogalmaztunk meg. Az ebből kapott eredmények öt hipotézisre adnak választ.

A roma szülőknek szánt szintén zárt típusú kérdéssor 10 kérdésből állt. A roma szülők vizsgálatánál a könnyebb megértést szem előtt tartva numerikus skálát alkalmaztunk ahol a kitöltő 1-5-ig terjedő skálán számokkal értékelhetett. A szülőknek szánt kérdőív második része az óvodapedagógus tulajdonságaira irányult ahol a szülők húsz személyiségjegyből választhatták ki azt, azokat, amelyek szerintük leginkább jellemzőek egy ideális óvodapedagógusra.

Összességében a vizsgálat hat nagy elemre bontható. Ezekre az elemekre alapozva vizsgáljuk meg, hogy a bizalmi kapcsolat kialakításához, illetve a fennálló kapcsolat megtartásához milyen szempontokat kell figyelembe venni. A hat elemből ötöt az óvodapedagógusok kérdőívében fogalmaztunk meg, amíg a szülői kikérdezés során egy

elemet vizsgáltunk. A szülőkre vonatkozó kérdéssor két témát is felölel a pedagógus pozitív nevelői attitűdjére és a bizalmi kapcsolat kialakításához szükséges tulajdonságjegyekre.

1. számú táblázat: A vizsgált témakörök.

Vizsgált csoport	Óvodapedagógus	Roma szülő
Vizsgált témakör	roma kulturális ismeret	pozitív pedagógusi nevelői attitűd
	fizikai érintkezés szerepe	óvodapedagógus tulajdonságjegyei
	Együttműködés a roma szülőkkel	
	roma családok szociális helyzetének az ismerete	
	roma kultúra az óvodában	

6.1. A vizsgálat tárgya és célja

Jelen vizsgálatban az óvodapedagógus és a roma családok bizalmi kapcsolatának az ismérveit kutatjuk. Az általunk meghatározott hat nagy elemen keresztül vizsgáljuk meg, hogy milyen képességek, együttműködések és kulturális ismeretek kellenek ahhoz hogy ez a kapcsolat létrejöhessen. Célunk egy olyan bizalmi hálót felállítani, ami megfogalmazza mindezt és segítséget nyújt azoknak az óvodapedagógusoknak, akiknek egy meglévő bizalmi kapcsolatot kell erősíteni, vagy egy új szintéren kell újra elnyerni és megalapozni a roma családokhoz fűződő viszonyt.

6.2. A mintavétel módja

A kérdőívet a roma szülők és óvodapedagógusok körében végeztük el. A mintavételbe négy óvoda óvodapedagógusai és az ide járó roma gyermekek szülei tartoztak bele. Három Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei és egy Hajú-Bihar megyei települést választottunk ki a vizsgálati helyszínül arra ügyelve, hogy minél szélesebb körben vizsgálhassuk meg a feltevéseinket. A helyszínek kiválasztásánál a kutatás reális és sikeres megvalósulását figyelembe véve olyan óvodákat választottunk ahová a vezető óvodapedagógusok elmondása szerint 100 %-ban vagy közel ilyen magas arányszámban járnak roma gyermekek.

A Szabolcs- Szatmár- Bereg megyei Tiszalök volt az egyik helyszín. A városhoz tartozó újtelepi Napraforgó Óvodában két óvodapedagógus és 30 gyermek működik együtt. Újtelep a városhoz tartozó, attól a töltés vonalában két kilométerre lévő, kövesúttal megközelíthető település rész. Az itt található óvodában az óvodapedagógusok elmondása szerint minden

gyermek roma nemzetiségű. A csoport életkori megoszlása szerint vegyes összetételű, ahová több testvérpár is együtt jár. Ennek tudatában erről a helyszínről a roma szülőknek szánt 30 kérdőívből 18 darabot jutattak vissza hozzánk.

A Tiszalóktól 10 kilométerre található tiszavasvári Magiszter Alapítványi Óvoda, Általános Iskola, Középiskola és Szakiskola adta a második vizsgálati helyszínt. Az óvodában 7 csoport működik 13 pedagógus vezetésével. Az óvoda a városból kimenő főút végén található, aminek körzetébe beletartozik a város legnagyobb számú roma közössége is. Az óvoda nemzetiségi megoszlását tekintve 159 gyermekből mindegyiket a roma nemzetiséghez sorolták. A szülői kérdőíveket tekintve 50 darab kérdőívből mindet visszakaptuk. Az óvodavezető elmondása szerint a roma közösség nagyobb része oláh cigány, akik hűen őrzik nyelvi kultúrájukat, ezáltal a magyar nyelvű kérdőív kitöltésében segítségre szorultak. Az óvodában segítő kezet kaptak ezek a szülők, ezzel is segítve a dolgozat sikeres megvalósulását.

Harmadik vizsgálati helyszín a Kántorjánosi Csicsergő Óvoda volt, amelyben sikerrel működik a roma szülőkkel együtt megvalósuló Good Start program. A községben 2180 lakos él és ennek a 60 %-a a roma nemzetiségű. Az óvodában a gyermekek nemzetiségi megoszlását tekintve 103 gyermekből 63-at soroltak a roma nemzetiségiekhez. Az óvoda és a szülők sikeres együttműködést az is megmutatja, hogy a kiosztott 50 kérdőívből 49 darabot visszajutattak.

A negyedik óvoda a Hajdúböszörményi Kincskereső Óvoda, amely a Déli-lucernás körül egy zárt egységet alkotva helyezkedik el a város szélén. Az intézmény hatókörébe tartozók nagy része hátrányos helyzetű és roma nemzetiségű. Az óvodában 11 pedagógussal 5 csoportban, 93 gyermek működik együtt, amiből 51 gyermeket soroltak a roma nemzetiségiekhez. A szülői kérdőíveket tekintve a testvérpárok magas létszámára való tekintettel 40 darabból 36 jutott vissza a vizsgálat közé. A roma szülők segítséget igényeltek a kérdőívek kitöltésében, amikben az óvoda támogatta őket és a befolyásolás elkerülését figyelembe véve az óvoda hozzáértő szociális munkatársa segítette őket.

2. számú táblázat: A vizsgált csoportok.

Vizsgált helyszínek	Vizsgált csoportok	
	Óvodapedagógus (fő)	Roma szülő (fő)
Tiszalök	2	18
Tiszavasvári	13	50
Kántorjánosi	11	49
Hajdúböszörmény	9	36
Összesen:	35	153

3. számú táblázat: A vizsgált óvodákba járó gyermekek nemzetiségi megoszlása.

Vizsgált helyszín	A gyermekek létszáma	
	összes gyermek (fő)	roma gyermek (fő)
Tiszalök	30	30
Tiszavasvári	159	159
Kántorjánosi	103	63
Hajdúböszörmény	93	51
Összesen:	385	303

6.3. A vizsgálat eredményei

A vizsgálat kiértékelésében minden óvodai helyszín eredményeit összevetve fogalmazunk meg.

Az óvodapedagógusoknak szóló kérdőív bevezető részében általánosságban kérdeztünk rá a nemükre, életkorukra, végzettségükre, szakvizsgáikra. A nemüket tekintve minden pedagógus nő és az átlag életkor 46 év így elmondható hogy 83 %-uk 15 év fölötti óvodapedagógusi munkaviszonnyal rendelkezik.

A végzettségeket tekintve 35 pedagógusból 1 fő rendelkezik középfokú, 30 fő főiskolai és 4 fő egyetemi végzettséggel. Az egyéb diplomákat tekintve 3 fő romológia szakos bölcsész, 4 fő szociálpedagógus, 1-1 fő gyógypedagógus és szociális munkás végzettséggel is rendelkezik. A roma tematikájú diplomák kiemelten fontos szerepet kapnak, hiszen a roma gyermekek magas létszáma indokoltá teszi az effajta ismeretek elsajátítását.

A 35 pedagógusból mindössze 13 nem rendelkezik valamilyen szakvizsgával. Arról hogy a 22 szakvizsgával rendelkező óvodapedagógus milyen fajta képesítéssel rendelkezik a 4. számú táblázat ad átfogó képet.

4. számú táblázat: Az óvodapedagógusok szakvizsgás végzettségei.

Szakvizsga megnevezése	Szakvizsgával rendelkező óvodapedagógusok (fő)
Fejlesztőpedagógus	10
Közükatási vezető	5
Cigány nyelv és cigány kultúra	3
Roma társadalom ismeret	1
Gyermek, ifjúág és családvédelem	1
Gyógypedagógiai asszisztens	1
Tanügyigazgatási és minőségfejlesztési ismeretek	1
Nem rendelkezik szakvizsgával:	13

Az itt megmutatkozó roma tematikájú szakvizsgákról ismét elmondhatjuk, hogy az ilyen jellegű tanulmányok nélkülözhetetlenné válnak az óvodapedagógusok ismeretanyagából, ha az óvodai csoportjukban roma gyermekekkel foglalkoznak.

6.3.1. Roma kulturális ismeretek

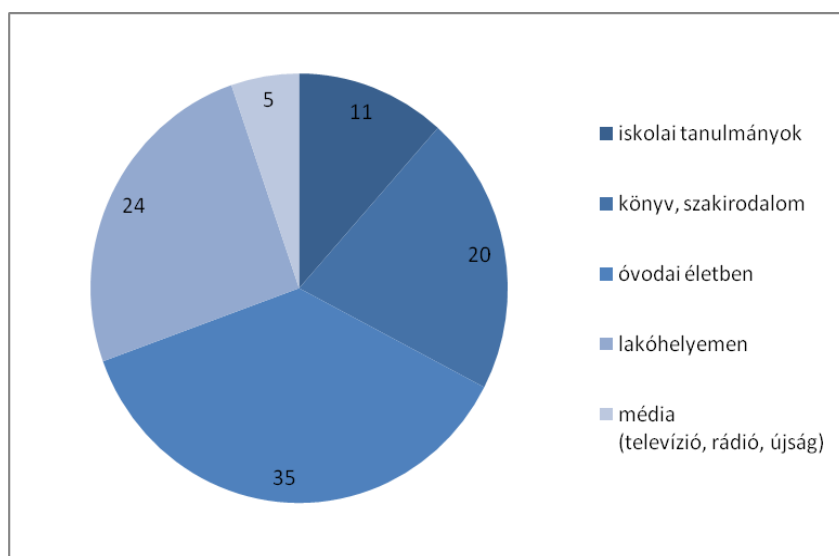
Az óvodapedagógusok írásos kikérdezése öt elemet foglal magába. Minden elem más kérdéskört vizsgál, amelyeknek eredményei a hipotéziseink alapját adják meg.

Az első elemet tekintve az óvodapedagógusok meglévő kulturális ismereteit, azoknak óvodai alkalmazását, illetve a bizalmi kapcsolat kialakításához szükséges kulturális jártasságuknak a fontosságát vizsgáljuk.

5. számú táblázat: A roma kulturális ismeretek összetevői.

Vizsgált témakör	Roma kulturális ismeretek
Vizsgált témakör összetevői	A roma kulturális ismeretek
	A roma kulturális területek óvodában való alkalmazása
	A kulturális ismeretek szerepe a roma gyermekekkel való kapcsolatok kialakításában
	A kulturális ismeretek szerepe a bizalmi kapcsolatok elmélyítésében

Arra hogy az óvodapedagógusok honnan tettek szert a roma kulturális ismereteikre a kérdőívben megfogalmazott 10. kérdésben öt szempont közül akár többet is megjelölhettek. Minden óvodába jár roma gyermek így az óvodai élet során szerzett ismeretszerzést minden óvodapedagógus bejelölte. A lakóhelyről szerzett ismeretek a második leggyakoribb, ami megmagyarázható azzal, hogy a vizsgált helyszínek mindegyikén jelen vannak a roma csoportok, családok. A pedagógusok közül 20-an szereznek a szakirodalomból információkat, adatokat a romák hagyományairól, kultúrájáról. A harmadik legmagasabb eredményeket mutató iskolai tanulmányok mellett ezek a források adják a legbiztosabb ismereteket. Szakmai kereteken belül a romák sajátos világa és értékei sok kutatót foglalkoztatnak, amely által számos biztos kézből kiadott ismerethez juthatnak. A médiából szerezhető ismertekre mindössze 5 fő hivatkozott. A televízió, rádió, újság bár foglalkozik a roma kultúrával – főként az ilyen tematikájú műsoraikban- mégsem kapnak elég nagy teret és közönséget. A hajdúböszörményi óvodában 1 fő a megadott szempontok mellett romológia szakos kolleganőjét is megjelölte, mint roma kulturális ismeretszerzési forrás.

1. számú ábra: Az óvodapedagógusok roma kultúráról szerzett ismereteinek forrása.

Az óvodapedagógusok roma kulturális ismereteit és azoknak az óvodában való alkalmazását az irodalom (vers, cigány népmese), a tánc, az ének és a roma nyelv négy területén vizsgáltuk meg.

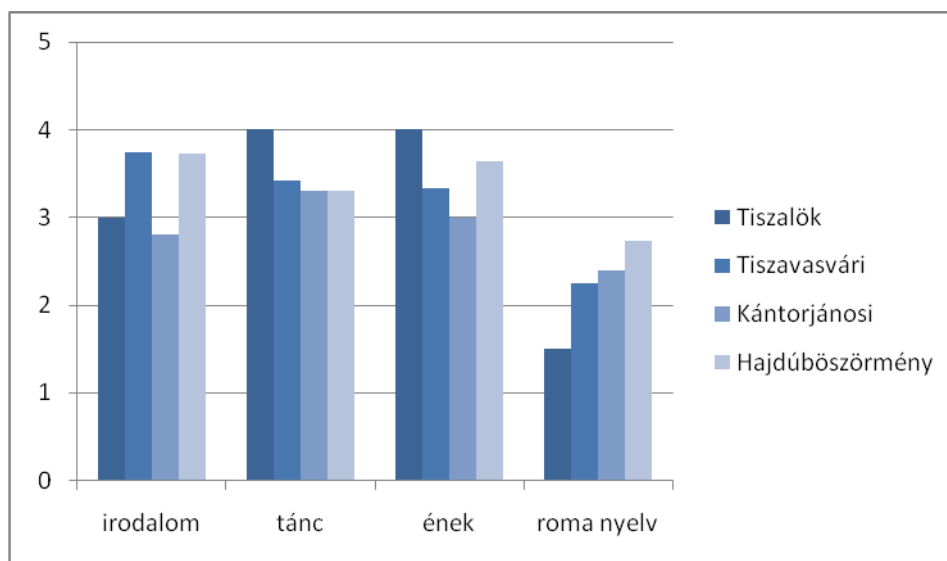
A 11. kérdésben 1-5-ig terjedő skálán arról adtak választ, hogy az egyes területeken mennyire jártasak. Az értékskálák jelentését tekintve az 1-es a nincs róla ismeretem és az 5-ös a mélyrehatóan ismerem mutatók között értékelhettek.

A tiszalöki óvodapedagógusok ismereteit átlagértékekben figyelembe véve a tánc és az ének kulturális területen mutattak nagyobb tájékozottságot. Az irodalom és a roma nyelv követte azokat, amelyek közül az utóbbi volt a legalacsonyabb ismeretei szinten.

A Tiszavasvári óvoda pedagógusai az irodalmi kultúrában a legjártasabbak, a tánc és az ének közel azonos értéket mutatnak és szintén a roma nyelvi ismeret mutatója a legkisebb.

A Kántorjánosi óvodapedagógusok a tánc művészetében a legtájékozottabbak ezt az ének, az irodalom majd a roma nyelv ismerete követ, ami az előző két óvodához képest magasabb eredményeket mutat, de még mindig a legkevésbé ismert kulturális terület.

A Hajdúböszörményi Kincskereső Óvoda óvodapedagógusai ismeretei mutatják átlagban a legmagasabb értéket a vizsgált helyszínek közül. Az általuk legismertebb terület az irodalom, de közel ilyen magas mértéket mutat az ének, ezt követi szorosan a tánc. A legkisebb értéket a roma nyelv adja, de a nyelvismeret tekintve még így is ennek az óvodának a pedagógusai a legtájékozottabbak. A magas értékek érthetőek, hiszen az itt dolgozó óvodapedagógusok közül van romológia és cigány nyelv, cigány kultúra végzettségű ahol mindezekről az ismeretekről magas fokon tájékozódhattak. Az ebben az elemben adott válaszokat a 2. számú ábra foglalja össze.

2. számú ábra: Az óvodapedagógusok roma kulturális ismeretei.

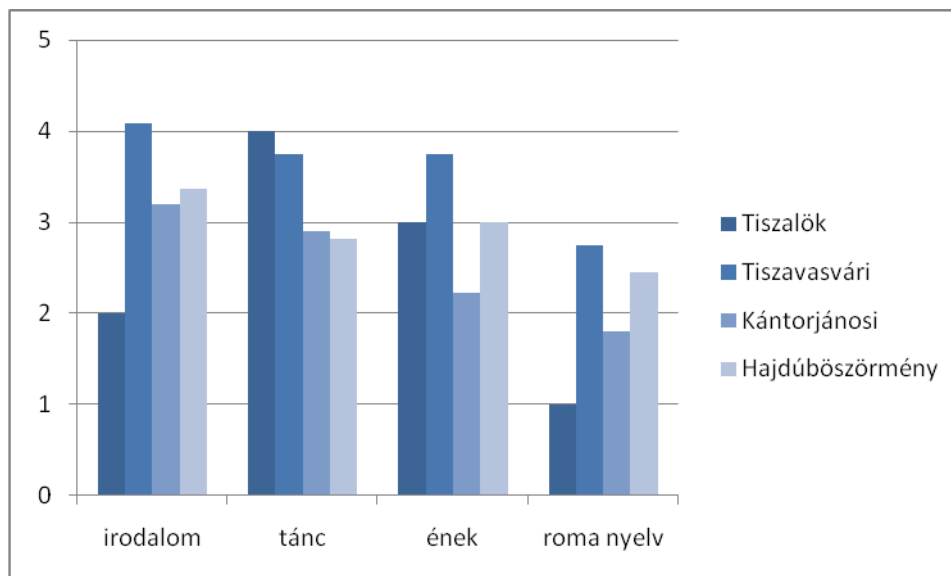
A meglévő kulturális ismeretek óvoda életben való alkalmazásáról a 12. kérdésben kérdeztünk. Szintén 1-5-ig terjedő skálán értékelhették azt a pedagógusok, hogy az adott területet milyen mértékben ötvözik az óvodában, óvodai csoportjukban. Az értékskálák az 1-es nem alkalmazom és az 5-ös rendszeresen alkalmazom jelentést adták.

A tiszalöki óvodai csoportban a roma kulturális területek közül táncot alkalmazzák leginkább, ezt követi az ének és az irodalom. A roma nyelvet tekintve kevés ismeret birtokában egyáltalán nem jelenik meg az óvodában. A helyszíni találkozásnál az óvodapedagógusok tájékoztatásából megtudtam, hogy az adott roma közösség csak kevés száma beszéli a roma nyelvet, így annak óvodai életben való alkalmazása sem olyan indokolt, mint a beszélő gyermekközösségekben.

A tiszavasvári óvoda körzetéhez tartozó romák az oláh cigány közösséghez tartoznak, ahol a kulturális sajátosságok rendkívül gazdagon élnek. Az óvodában a gyermekek teljes létszámban roma nemzetiségűek így a roma kulturális értékek óvodába való megjelenítése kiemelten fontos szerepet kap. A felmért eredmények igazolják mindezt, hiszen ebben az óvodában alkalmazznak minden területet a legnagyobb értékszámban. A három kulturális terület az irodalom, tánc és az ének közel azonosan magas értéket mutatnak. A pedagógusok roma nyelvre vonatkozó tájékozottsága nem itt volt a legmagasabb eredményű, de az óvodában való megjelenése a többi intézményhez képest itt a leggyakoribb. Ez teljesen indokolt, hiszen sok gyermek családjában anyanyelvként, első számú nyelvként a roma nyelv van jelen.

A Kántorjánosi óvodában a legmagasabb értéket az irodalmi terület alkalmazása mutatta, ezt követte a tánc és az ének. A legkisebb mutatót a roma nyelv óvodában való megjelenése adta. Az óvodai alkalmazásokról az óvodapedagógusok szinte ugyan olyan értékű jelöléseket adtak meg, mint az egyes területeken való tájékozottságukról.

A felmért helyszínek közül az óvodában alkalmazható roma kulturális területeket összevetve a hajdúböszörményi óvoda értéki mutatnak a második legnagyobb gyakoriságot. Ebben a kérdéskörben is a már említett óvodapedagógusi tanulmányokra tudunk visszautalni, ami fontos kulturális ismeretekhez juttatja őket. Ha tanulmányaiban részese lesz annak, hogy ennek a közösségnek milyen fontos a hagyománya, illetve milyen sajátos értékekkel rendelkezik, akkor felismeri annak a fontosságát is, hogy mindennek az óvodában való megjelenítése, ápolása sok területen segítséget nyújthat a roma gyermek számára. Az óvodapedagógusok válaszainak összesített eredményeit a 3. számú ábra tartalmazza.

3.számú ábra: A roma kulturális területek óvodában való alkalmazása.

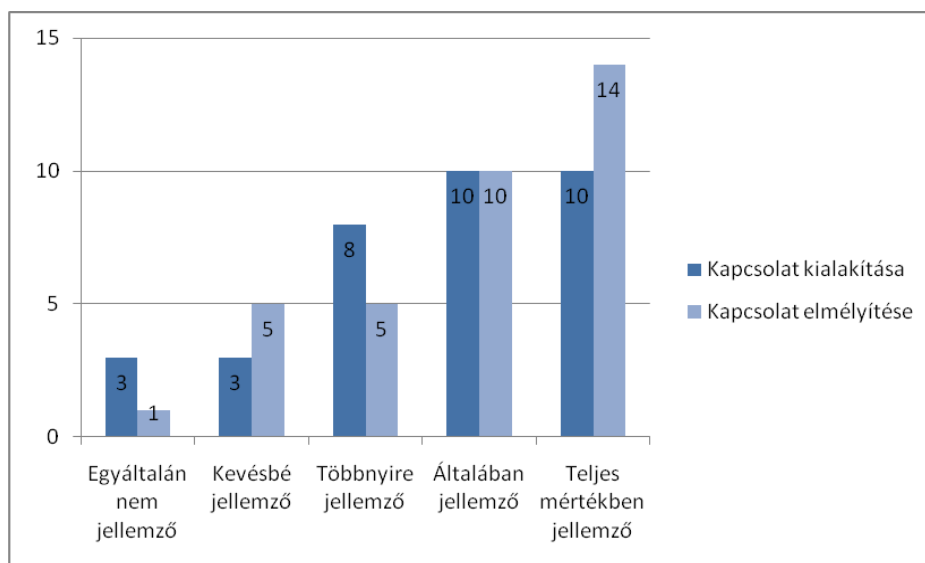
Az óvodapedagógusok kérdőívét a bevezető részt követően egy 23 zárt kérdéssorból álló kérdésrész követett, amelyet A- E-ig terjedő betűjelzéses értékskálán értékelhettek. A betűk jelentése az A- Teljes mértékben jellemző, B- Általában jellemző, C- Többnyire jellemző, D- Kevésbé jellemző, E- Egyáltalán nem jellemző, amelyeket aszerint választották ki, hogy az adott kérdés milyen mértékben jellemző rájuk illetve az óvodai csoportjukra.

A kulturális ismeretek elembe a 10, 11. kérdés mellett a nagy kérdéssorból még két állítás tartozott bele, amely azt vizsgálta hogy a roma gyermekekkel való kapcsolat kialakításában fontos szerepe van- e a kulturális ismereteknek és hogy mindezek segítik- e a bizalmi kapcsolatok elmélyítését.

A kulturális ismeretek elem összesítésében elmondhatjuk hogy ennél a négy kulturális területnél és a két állításnál is az óvodapedagógusok többsége vallotta azt hogy ezeknek az értékeknek a kapcsolatok kialakításában és azonak az elmélyítésében is fontos szerepe van. A Hajdúböszörményi Kincskereső Óvoda óvodapedagógusai adták a legtöbb teljes mértékben jellemző jelölést mindkét állításunkra. Ebben az óvodában nem csak a kapcsolat kialakításában, de a kapcsolat elmélyítésében is fontos kulcselemként tekintenek a roma kulturális ismereteikre.

A roma kultúrát elfogadó szemléletnek a megalapozása független attól hogy az egyes területeken milyen mértékű tájékozottságuk van a pedagógusoknak, illetve hogy azt mennyire alkalmazzák az óvodai élet során. Azt megállapíthatjuk hogy a jelen kutatásban vizsgált óvodákban az óvodapedagógusok nagyobb száma tájékozott a roma kultúrában és annak az általunk kiemelt négy területében. Az óvodapedagógusok a kulturális sokszínűséget

figyelembe véve és az elsajátított ismereteikkel együtt segítik a roma gyermekek és szülők óvodai életbe való beilleszkedését.

4. számú ábra: A roma kulturális ismeretek fontossága a kapcsolatok kialakításánál, elmélyítésénél.

6.3.2. A fizikai érintkezés szerepe

A fizikai érintkezés szerepét a roma családok sajátos kulturális jellemzőit ismerve tartunk nagyon fontosnak. Korábban már részletesebben taglaltuk (*lásd. Roma családok fejezet*) hogy a roma gyermek a család középpontjában állva minden figyelmet és törődést megkapva éli gyermekkorát, ezzel együtt csecsemő korától a folyamatos fizikai érintkezést is. A kisgyermek már a járás megtanulása előtt is az édesanyja hátára kötve éli meg az anya közelségét, melegségét. Az óvodai közegbe lépve ennek ideje lecsökken, de szerepe ugyanolyan fontos marad a gyermek életében. Ennek a hiánynak a pótlása kis mértékben az óvodai nevelés ideje alatt az óvodapedagógus feladatává válik.

Ennek az elemnek a vizsgálata az óvodapedagógusok írásos kikérdezésében hat állítást foglal magába. Az állítások a fizikai érintkezésen belül taglalják, hogy mennyire van fontos szerepe az érintésnek a kapcsolat kialakításában, mennyire igénylik azt a roma gyermekek, és hogy pozitívan hat-e mindez a velük való együttműködésben. Az óvodapedagógusok saját magukra nézve értékelhették, hogy a roma gyermekek és az általuk kezdeményezett fizikai érintkezések milyen gyakoriságúak.

6.számú táblázat: A fizikai érintkezés szerepének összetevői.

Vizsgált témakör	A fizikai érintkezés szerepe
Vizsgált témakör összetevői	A fizikai érintkezés fontos szerepe a kapcsolatok kialakításában
	A roma gyermekek fizikai igényeinek gyakorisága
	Gyakoribb a befogadási időszak érintkezéseinek a száma
	A fizikai érintkezések pozitív hatása
	A fizikai érintkezések viszonzása
	A fizikai érintkezések kezdeményezése

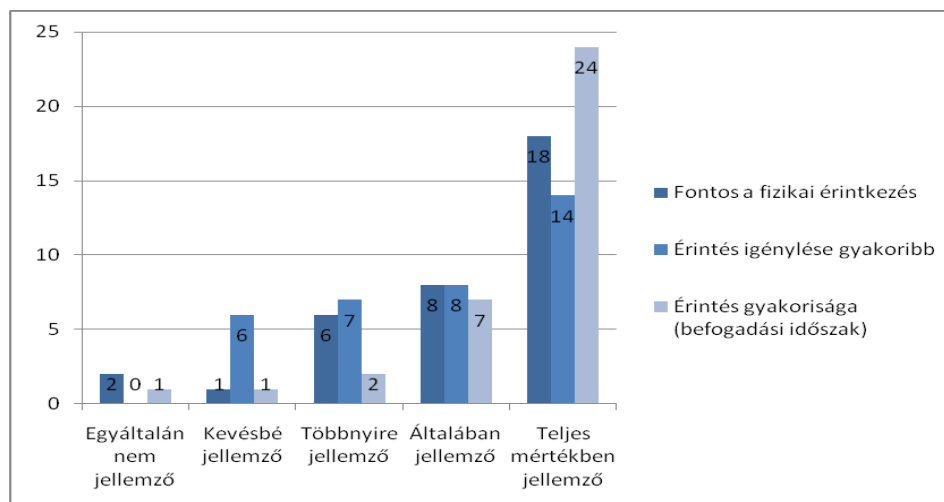
A gyermekekre vonatkozó érintkezési szokások vizsgálatánál a kérdőív eredményeit tekintve a minden szempont kiemelten magas értékszámot eredményezett, eszerint a vizsgált helyszíneken a roma gyermekek fizikai érintkezésének az igénye sokkal nagyobb számot mutat, mint az óvodába járó többségi társadalomhoz tartozó gyermekeké.

Az összes vizsgált helyszín eredményit egybevetve az fizikai érintkezés elem első felében megállapíthatjuk, hogy mind a három kisebb területen tett feltevésünknek van jelentősége az óvodai életben. Ezek közül a legmagasabb értéket a befogadási időszakban megnőtt érintkezési számok adták. A négy óvodában a 35 óvodapedagógus közül 24 fő teljes mértékben jellemzőnek tartotta ezt a tapasztalatai alapján. Ez a roma gyermekek mellett az óvodai csoportok többi gyermekeire is igaz lehet, hiszen az első időszakban minden gyermek számára az óvodapedagógus jelenti azt a megkapaszkodási pontot ahol családjá nélkül biztonságra és menedékre lelhet.

18 teljes mértékben jellemző jelöléssel, a roma gyermekekkel való kapcsolat kialakításában a testi érintkezések fontos szerepe is visszaigazolást kapott. Az óvodákban a pedagógusok többsége teljes mértékben vagy általában jellemző jelzésekkel értenek egyet a feltevésünkkel. A gyermekkel kialakított kapcsolatban a fizikai érintés főként a már említett befogadási időszakban nélkülözhetetlen. Az óvodai csoportban minden gyermek egy önálló személyiség, így a kapcsolat kialakításánál mindenkire más hatással van ez a fajta közeledés.

Arról hogy a roma gyermekek jobban igénylik a fizikai kapcsolattartást nem csak a szakirodalom, hanem a vizsgált eredmények is pozitív visszajelzést adtak. Erre az állításunkra a Kántorjánosi és a Hajdúböszörményi óvoda pedagógusainak a válaszai igazán relevánsak,

hiszen itt vannak olyan csoportok ahol roma és nem roma gyermekek vannak együtt. Ezeken a helyszíneken a pedagógusok általában jellemzőnek tartják ezt a feltevésünket az óvodai csoportjukban. Tehát az otthoni környezetben megélt testi érintkezés az óvodai nevelésben is jelen vannak, csak ez idő alatt a pedagógus pótolja a gyermek számára igényelt közelséget.

5. számú ábra: A fizikai érintkezés szerepének fontossága, gyakorisága a roma gyermekek körében.

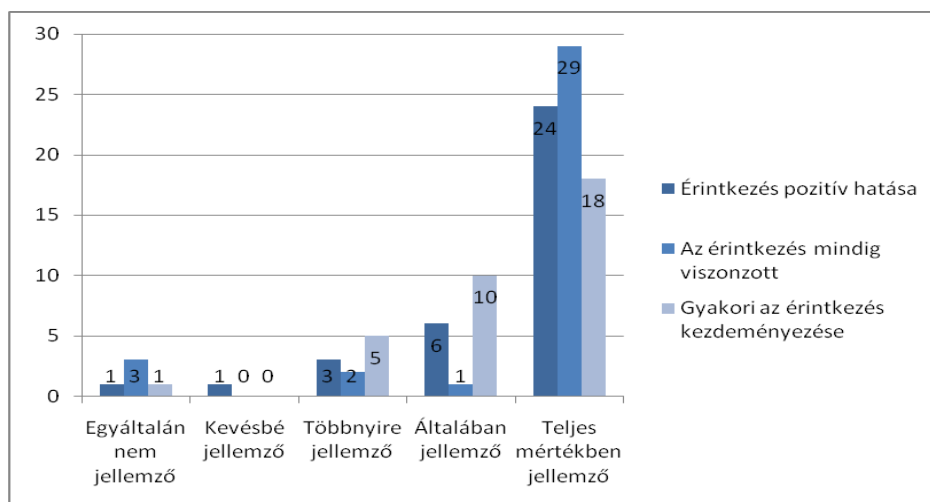
A fizikai érintkezések elem második egységébe tartozó három állítás a roma gyermekekre ható fizikai érintkezések pozitív hatásáról, az óvodapedagógusok felé kezdeményezett fizikai érintkezések viszonzásáról és az általuk kezdeményezett érintkezésekről szól.

A 6. számú ábra foglalja össze a fizikai érintkezés elem második részének az eredményeit. Az első rész táblázathoz hasonlóan most is a pozitív válaszok többsége volt jelen. Az eredmények alapján a legmagasabb számban, 29 jelöléssel a gyermekektől irányuló érintkezésekre adott visszajelzések adták. Ez az eredmény bizonyíthatja hogy a vizsgált óvodákban a pedagógusok olyan képességek birtokában vannak, amelyek lehetővé teszik hogy szinte minden körülmény között reagáljanak a gyermeki megnyilvánulásokra, tevékenységekre.

A második legmeghatározóbb állításként a válaszadók az érintkezések gyermekekre gyakorolt kedvező hatását adták meg. Ebben az életkori szakaszban a gyermekek érzelmeik által motiválhatók a legjobban. Az óvodapedagógusok ezeket a hatásokat az érintkezésekkel tudják megerősíteni ezzel együtt a bizalmi kapcsolatot kialakítani és elmélyíteni.

18 jelöléssel a harmadik legfontosabb állítás a pedagógusok gyakori kezdeményezését tartalmazza, ami a viszonzott érintkezések mellett a másik felét adja a pozitív megerősítéseknek. Az óvodapedagógus által kezdeményezett érintkezéseknek rendkívül sok

üzenete lehet. A pedagógus megfelelő hozzáértésével és átlátásával pozitív hatásokat eredményezhet fizikai jelzéseivel. A gyermek számára egy jó pillanatban adott simogatás, egy mosoly meghatározhatja egy tevékenységhez, játékhoz fűződő viszonyát. Az óvodapedagógus személyiségében, nevelői attitűdjében, általános és speciális képességeiben magával hordozza azokat az ismereteket, amivel minden körülmény között arra törekszik, hogy a gyermekek fejlődését támogassa.

6. számú ábra: A fizikai érintkezések pozitív hatása, viszonzása és kezdeményezése.

A fizikai érintkezés a gyermekekkel való bizalmi kapcsolatban az egyik nagyon fontos elem. Bár ez a kapcsolat az általunk megfogalmazottak alapján sok tényezőből áll össze, mégis minden elem egy nagy egység fontos részét alkotja. Mindez magába foglalja a gyermekek igényit, a rájuk pozitívan ható mutatókat és a pedagógusok kezdeményező és viszonzó magatartását is. A roma gyermekek felé a pedagógusoknak egy sajátos formában kell nyitni, hiszen kulturális sajátosságaikat, egyediségüket az óvodai élet során is magukban hordozzák. Az óvodapedagógus ezeket felismerve, tudatosan lereagálva könnyebbé tehetik a gyermek óvodába való beilleszkedését és a velük való bizalmi kapcsolat kialakítását.

6.3.3. Együttműködés a roma szülőkkel

A roma szülőkkel való együttműködésnek az óvodai élet során nagyon fontos szerepe van. Az óvodai nevelés országos alapprogramjában megfogalmazottak alapján a család a gyermek nevelésének elsődleges színtere és az óvoda ennek a nevelésnek a kiegészítő szerepét látja el. Mindkét fél közös érdeke a gyermeki személyiség tiszteletben tartásával a fejlődésének az elősegítése. Az roma családokkal való együttműködéshez az óvodapedagógusoknak egy eltérő szemléletet és több összetevőt kell figyelembe vennie.

A harmadik elemen belül négy állítást fogalmaztunk, meg amelyek a szülőkkel való kapcsolattartás gyakoriságát, a programokba való bevonásukat, a velük való hatékony együttműködési formát és annak hatékonyságát vizsgálja.

7. számú táblázat: A roma szülőkkel való együttműködés összetevői.

A vizsgált témakör	Együttműködés a roma szülőkkel
A vizsgált témakör összetevői	A szülőkkel való kapcsolattartás napi szintű
	A szülők aktív bevonása a programok szervezésébe
	A személyes kapcsolatot igénylő együttműködések eredményessége
	A közös együttműködések pozitív hatása

Ebben az elemben az általunk megfogalmazott összetevők mindegyikére szinte egyöntetű pozitív véleményüket adták az óvodapedagógusok.

Az összesített adatok magas értékszámú eredményei minden óvodában egy sikeresen megvalósuló nyitott, befogadó szemléletet tükröz. A 7. számú ábra adatai közül a legmagasabb értéket az együttműködések szülőkre gyakorolt pozitív hatását adták meg.

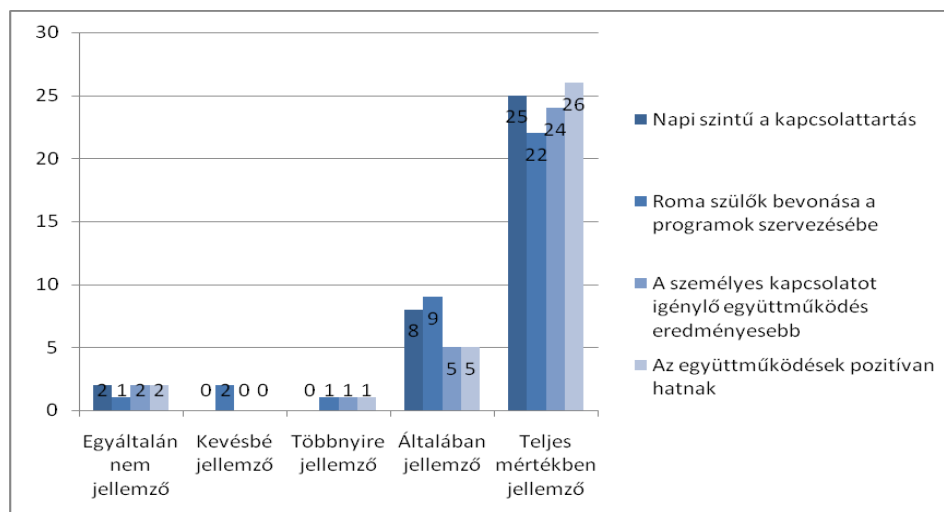
Az ilyen közös eseményeken sok szülő új dolgokat tapasztalhat meg, amiket a saját életébe, személyiségébe, nevelési stílusába is ötvözhetsz. Ha ezeket egy olyan óvodapedagógustól kapja meg, aki a későbbiekben is mintaként áll előtte, akkor ezek pozitív változásokat eredményezhetnek a gyermek és a szülő életében is egyaránt. Ezeket az általunk vizsgált óvodákban működő programok és pályázatok is megerősítik hiszen, mindegyik helyszín fontos elemként határozza meg a szülőkkel való együttműködések sikerességét.

Mindennek a kialakításához szükség van a napi szintű kommunikálásra, beszélgetésre ahol a szülő a gyermekével vagy életével felmerülő nehézségeit, véleményeit, ötleteit megvitathatja valakivel. Ennek a felvetésünknek a fontosságát az is megmutatja, hogy az összesített válaszok alapján ez az állítás kapta a második legmagasabb értéket. Tehát megfogalmazhatjuk, hogy ezekben az óvodákban nagy hangsúlyt fektetnek a családokkal való személyes kommunikációra.

Minden szülő így, a roma szülők is tevékeny részesei akarnak lenni azoknak a színtereknek, amelyben a gyermekük is részt vesz. A kezdeti aktivitás fenntartásának az egyik kulcsa hogy meg kell találni azt az együttműködési formát, ami a legjobban illeszkedik hozzájuk. A kutatásunkban az egyik ilyen kulcspontként a személyes kapcsolat előtérbe

helyezését határoztuk meg. Ennek a felvetésünknek a fontossága beigazolódt, hiszen a válaszok alapján 35 pedagógusból 24 fő teljesen egyetért ezzel a felvetéssel. Ezeken az alkalmakon mélyebb beszélgetésbe is elegyedhetnek az óvodapedagógusok a roma szülőkkel és sok olyan fontos ismerethez juthatnak, ami segít a kultúrájukban való tájékozódásban, illetve a kialakított bizalmi kapcsolat elmélyítésében.

Az a feltevésünk ami a roma szülők programokba való bevonásáról szólt bár magas eredményeket mutatnak egyáltalán nem volt jellemző minden óvodában. Arról hogy milyen módon, milyen területen, milyen szempontokat figyelembe véve vonják be a szülőket sok mindent meghatároz. A bevonás mértéke talán azért mutat alacsonyabb értéket, mert a vizsgált óvodákban nem minden esetben találták meg azt a területet ahol a szülők képességeiket, ismereteiket a legjobb módon tudják hasznosítani.

7.számú ábra: A szülőkkel való együttműködés gyakorisága, szülők bevonása, annak pozitív hatása.

6.3.4. Roma családok szociális helyzetének ismerete

A harmadik elembe taglalt együttműködési összetevők fontossága mellett a családok szociális hátterét is figyelembe kell vennünk a pedagógusoknak egy-egy közös tevékenység megszervezésénél. A vizsgált óvodákban a gyermekek többsége hátrányos helyzetű környezetből érkezik, így az anyagi támogatás helyett a szülők szakmai ismeretére és egyéb képességére támaszkodva hatékonyabb együttműködést tudnak megszervezni az óvodapedagógusok.

A negyedik elembe hat állítást fogalmaztunk meg. Az első kettő a családlátogatásokon megismert szociális ismeretekre és az ehhez igazodó segítségkérésre, a harmadik és a negyedik a szülők szakmai ismeretére és ennek óvodai életben való kamatoztatására, az

ötödik a roma szülői szerep megerősítésének szerepére és hatodik az együttműködési formák felkínálásának meghatározásaira irányul. A feltevéseinkre a kapott eredmények alapján egy részletesebb képet kaphatunk arról, hogy az anyagi segítség mellett a szülők szakmai ismertének, szülői szerep megerősítésének milyen fontos szerepe van a sikeres közös munkálatok során.

8. számú táblázat: *A roma családok szociális helyzetének ismeretére vonatkozó összetevők.*

Vizsgált témakör	Családok szociális helyzetének ismerete
Vizsgált témakör összetevői	Családlátogatás során szerzett ismeretek
	Roma család anyagi helyzete meghatározza segítségkérés mértékét
	Szülők szakmai ismertéhez igazodó segítségkérés
	Szülői képességekre való támaszkodás az együttműködésnél
	Roma szülői szerep megerősítésének eredményessége
	Családok szociális helyzetéhez igazodó együttműködési lehetőségek felkínálása

Az összesített eredményeket tekintve a negyedik elemünkbe tartozó mind a négy állítás pozitív értékeket mutat. Minden szempontnál a teljes mértékben jellemző minősítés adja a legnagyobb mutatót, amelyek közül a két utolsó állítás a roma szülői szerep megerősítésnek pozitív hatása és a szociális helyzethez igazodó együttműködési lehetőségek felkínálása van az első helyen 23-23 jelöléssel.

A roma szülői szerep megerősítésére az óvodáknak sok alkalma van. A tevékenységekbe való bevonástól a családi napok, rendezvények is sok olyan lehetőséget kínálnak fel, ahol a közös munkára vállalkozó szülőket szívesen fogadják. Erre pozitív példaként említhetjük ki a Kántorjánosi óvodában működő Good Start programot, amiben az óvodapedagógusok felkészítésével, segítségével a szülők tevékenységekbe való bevonása rendszeresen megvalósul. A roma szülőknek ekkor lehetősége nyílik akár a roma kultúra egy szeletének az óvodába való megjelenítésére.

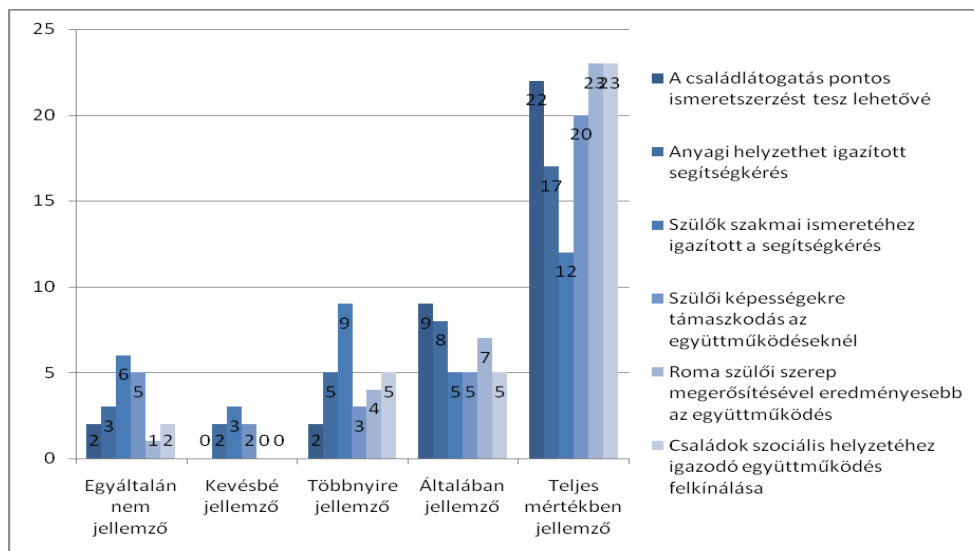
A családok szociális helyzetéhez igazodó együttműködési lehetőség felkínálása szintén nagyon fontos, hiszen minden szülő szívesen segít annak a közegnek, amelyben a gyermeke

részt vesz. Nagyon fontos hogy olyan mértékű segítséget kell kérni, amikkel nem a roma szülők gyengeségeit, hiányosságait hangsúlyozzák ki, hanem az erősségeikre, pozitív sajátosságaikra alapoznak. Ezekre támaszkodva a közös munkára való igény is megnő, amivel egy időben a bizalmi kapcsolat is kialakul, elmélyül. A kutatásban az általunk vizsgált négy óvodában kapott eredmények is ezeket a hozzáállásokat mutatják meg.

A roma családok esetében már a dolgozat egy korábbi fejezetében taglaltuk, hogy a családlátogatás egy döntő pillanat lehet az óvoda, óvodapedagógusok és a családok között. Az óvodapedagógus a család szociális helyzetének, szülői ismerteknek, képességeknek a birtokában van egy- egy program megszervezésében és lebonyolításában átlátható képet tud alkotni arról hogy kitől milyen segítségre számíthat, illetőleg hogy kitől milyen segítséget kérhet. A családlátogatás során megtudható ismereteknek a fontossága 22 jelöléssel a harmadik legfontosabb összetevő. Ezeken az alkalmakon sok olyan információt tudhatnak meg az óvodapedagógusok, amik a nevelési helyzetekben, családokkal kialakított kapcsolatokban segítségükre lehetnek.

Az empatis és tudatos hozzáállásnak a fontossága a negyedik helyen 20 jelöléssel általunk megfogalmazott állítás eredményei is igazolják. A hátrányos helyzetű közegekben az anyagi támogatás helyett előtérbe kerülnek a szülők szakmai ismeretei, képességei. Ezen ismereteknek felhasználásával a szülőkkel személyes találkozást igénylő közös munkafolyamatok mennek végbe, tehát egy hatékony szülői együttműködés alakul ki az óvoda és a család között.

A 17 teljes mértékben jellemző jelölést kapta az anyagi helyzethez igazított segítségkérés, amit az előzőleg megfogalmazott magyarázatokban már értelmeztünk. Ehhez kapcsolódik hozzá az ebben az egységben legalacsonyabb értéket kapott szülői szakmai ismerethez igazított segítségkérés. Bár a szülők iskolázottságára nem kérdeztünk rá az írásos kikérdezésben, de feltételezhető hogy a hátrányos helyzet, halmozottan hátrányos helyzet az átlagnál alacsonyabb szülői iskolázottságot hordoz magával. A szakmai ismeretek és a tájékozottság hiányában a pedagógusok nem tudnak megfelelő módon támaszkodni az ilyen fajta szülői tevékenységekre. Ezeket persze ösztönös képességeikkel, kulturális ismereteikkel pótolhatják és ugyanúgy teljes értékű tagként lehet segítségükre a gyermekük óvodai csoportjának. Ezeknek az eredményeknek az összesítését a 8. számú ábra tartalmazza.

8. számú ábra: A roma családok szociális helyzetéhez igazított együttműködések meghatározói

6.3.5. Roma kultúra az óvodában

A roma kulturális értékek óvodába való ötvözésének nagyon fontos szerepe van azoknál az óvodáknál ahol roma gyermekek is jelen vannak az óvodai csoportokban. A többségi társadalomhoz tartozó gyermekeknek is fontos megismerni ezeket a sajátosságokat, hiszen Magyarországon ez az etnikai kisebbségi csoport van jelen a legnagyobb számban. A roma gyermekek is sokkal inkább magukénak érezhetik a második szocializációs színterüket, ha színes kultúráik, hagyományaik egy darabja ötvöződik benne.

Az ötödik elemben öt állítást fogalmaztunk meg a roma kulturális értékek összetevőit. Ezek magukba foglalják az óvodák nyitott, elfogadó szemléletét a roma kultúra felé, a csoportszobában megjelenő kulturális sajátosságokra, ennek a gyermekekre, a kapcsolataikra és motiváltságukra gyakorolt hatását.

9. táblázat: A roma kulturális értékek óvodába ötvözésének összetevői.

Vizsgált témakör	Roma kultúra az óvodában
Vizsgált témakör összetevői	Roma kulturális értékek az óvodában
	Roma kulturális elemek a csoportszobában
	A kulturális értékek ötvözése segítik a roma gyermekek beilleszkedését
	Kulturális értékek ötvözésének pozitív hatása van a roma gyermekek kapcsolataira
	A kulturális értékek (mese, tánc, ének) motiválják a roma gyermekeket

A vizsgálatunkban a kulturális értékek megjelenítését nagyon fontos szempontnak tartjuk. Egy roma gyermek számára az óvodai élet elkezdése egy nagyon nagy változást jelent. Sok gyermek számára az otthoni ingerszegény környezethez képest ez egy egészen másfajta világot mutat meg. Az új felnőttek jelenlétének elfogadása mellett az új közösségbe való beilleszkedést is meg kell tanulnia. A kezdeti időszakban és az óvodai életük során a kultúra ötvözésével a beilleszkedésüket, a csoportban elfoglalt státuszukat tudják segíteni a nyitott szemléletet képviselő óvoda óvodapedagógusai.

A pedagógusok válaszainak összesítését a 9. számú ábra foglalja össze a legátláthatóbban. Az általunk megfogalmazott állítások az előző összesített ábrák egyöntetű választától eltérően, itt nem minden oszlopban a teljes mértékben jellemző értékelés adja a legnagyobb számot. A kiválasztott vizsgálati helyszínek mindegyikén jelen vannak roma gyermekek így az elfogadó szemlélet magas értékszáma fontos részét alkotja az ötödik elem összetevőinek. Ahhoz hogy a roma gyermekek a csoport teljes értékű tagjának érezhessék magukat, szükség van a kulturális értékeiknek az óvodába adaptálására. Ennek a fontosságát a pedagógusok összesített válaszai is bebizonyítják.

A vizsgálat alapján a roma kulturális elemek megjelenítése az óvodai csoportszobákban kevésbé jellemző. A vizuális megjelenítés, díszítés sokban hozzájárul ahhoz, hogy a roma gyermek biztonságban érezze magát az új óvodai környezetben, de ezeket a hiányosságokat a tevékenységekbe ágyazva is pótolni tudják a felkészült pedagógusok.

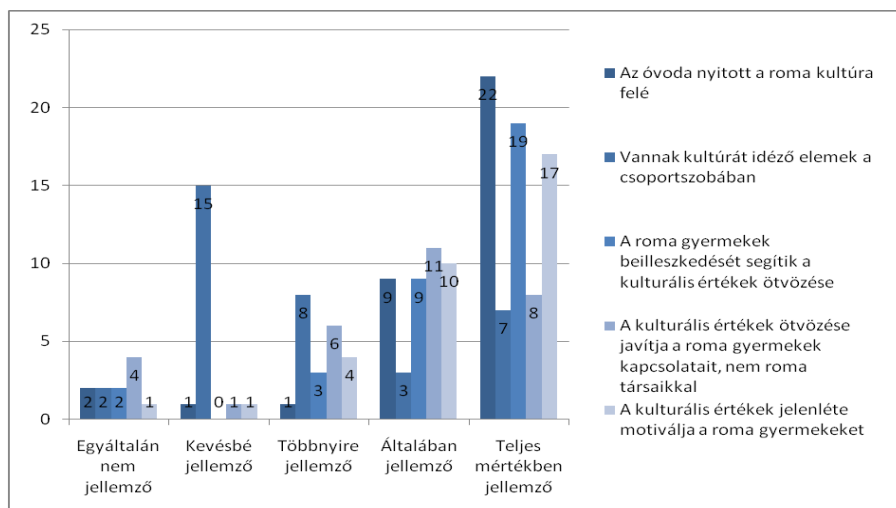
Mindezt igazolva a harmadik legtöbb jelölést a roma gyermekek beilleszkedését segítő kulturális értékek kapták. Mint már korábban is említettük a roma közösségekből érkező gyermekek számára az óvoda egy egészen másfajta világot tár eléjük. A nagy különbség feloldására az óvodapedagógusok a roma kulturális elemeket hívhatják segítségül, ami által a gyermekek a tevékenységeken jobban feloldódhatnak és még inkább "magukénak" érezhetik ezt az új színteret.

Az ötödik elemben 17 jelöléssel a negyedik helyen szerepel az a feltevésünk, amelyben a kulturális értékek megjelenésének gyermekekre gyakorolt hatását vizsgáltuk. Az óvodapedagógusok véleménye szerint a roma gyermekek motiváltabbá válnak, ha a roma kultúrát idéző elemek (mese, ének, tánc) jelennek meg a tevékenységekben.

Az utolsó helyen szereplő állításunkban azt vizsgáltuk, hogy a kulturális értékek ötvözésével javulnak-e a roma és nem roma gyermekek kapcsolatai. Bár a vizsgált óvodák közül kettőben 100 %-os a roma gyermekek aránya 5 óvodapedagógus kivételével mindenki

más pozitívan értékelte a felvetésünket és támogatják, azt hogy a roma gyermekek kapcsolatainak a kialakításában segítségükre vannak ezek az értékek.

Összességében megállapíthatjuk, hogy az ötödik elemben megfogalmazott állításaink többsége beigazolódott és a bizalmi kapcsolatban fontos összetevőként határozhatjuk meg az óvodában megjelenő roma kulturális értékeket, azoknak gyermekekre gyakorolt hatását.

9. számú ábra: A roma kulturális értékek óvodában való megjelenítése, gyermekekre gyakorolt hatása.

6.3.6. A pedagógus pozitív nevelői attitűdje

A hatodik és egyben utolsó elemben a szülők írásbeli kikérdezésében a pedagógus pozitív nevelői attitűdjének, személyiségének összetevőit vizsgáltuk, mint a bizalmi kapcsolatok egyik fontos összetevőjét.

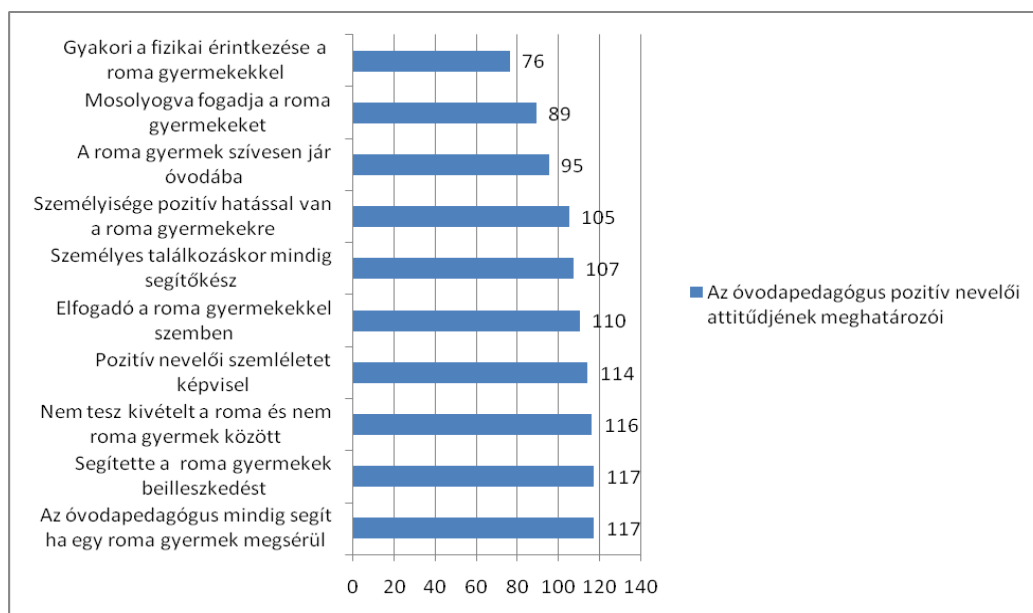
A kutatásban az írásbeli kikérdezés kitöltésében 153 roma szülő volt a segítségünkre. A kiértékelésnél az összesített szülői válaszokat vettük vizsgálati alapul.

10. számú táblázat: A pedagógus pozitív nevelői attitűdjének összetevői.

Vizsgált témakör	Pedagógus pozitív nevelői attitűdje
Vizsgált témakör összetevői	pozitív pedagógusi nevelői attitűd
	óvodapedagógus tulajdonságjegyei

A roma szülők kérdéssorában a pedagógus nevelői attitűdjére vonatkozóan 10 zárt típusú kérdést fogalmaztunk meg, amelyeket a szülők 1-5-ig terjedő numerikus skálán értékelték. A skála értékeinek a jelentése 1-egyáltalán nem jellemző és az 5- teljes mértékben jellemző között mozogtak. A kérdések válaszainak összegzésénél minden kérdésben magasan

a teljes mértékben jellemző jelölést választották a legtöbben, így a 10. számú ábrában ezeket jelenítettük meg.

10. számú ábra: A pozitív pedagógusi attitűd összetevői.

Két állítsunk ugyan olyan értékszámmal az első helyre került. Az egyik feltevésünkben azt fogalmaztuk meg, hogy az óvodapedagógus mindig segítő kezet nyújt ha egy roma gyermek megsérül. A szülők 76 %-a teljes mértékben jellemzőnek tartotta ezt a hozzáállást a gyermekeik pedagógusainál. A roma gyermekek nem roma társaikhoz való beilleszkedésnél az óvodapedagógusnak meghatározó szerepe van. Ezt a támogató hozzáállást a szülők is nagyon fontosnak tartották, hiszen ezt az állításunkat is 76 %-uk jelölte meg. A roma gyermek óvodai csoportban, játszócsoportban meglévő szerepének, státuszának a kialakításához olykor segítségre lehet szüksége, ha a többi gyermek között bizonytalan és nagyon félénk. Az óvodapedagógus általános és speciális képességeire támaszkodva teljes mértékben támogatni tudja a roma és nem roma gyermekek kezdetben még nagyon változékony helyzetét. A szülők 75 %-a erősítette meg az óvodapedagógusok hozzáállásában azt a nagyon fontos összetevőt, ami egy roma és nem roma gyermekekből álló óvodai csoportot minden megkülönböztetés nélkül a leghatékonyabban működtet. Nagyon fontos hogy az óvodapedagógus ne tegyen kivételt a gyermekek között, hiszen az óvodai nevelés a gyermeki személyiségre alapoz. A szülők 74 %-a teljes mértékben visszaigazolta a pedagógusra jellemző pozitív nevelői attitűdöt. Ez a nevelői hozzáállás sok összetevő magával hordoz, ami meghatározza az óvodai csoportban végbemenő közös tevékenységeket, a csoport hangulatát,

a gyermek-gyermek, a gyermek-pedagógus és a pedagógus-szülő közötti kapcsolatokat egyaránt.

Az óvodapedagógus gyermekek felé irányuló elfogadó szemléletére a roma szülők 71%-a teljes mértékben jellemző jelöléssel értékelte. A vizsgált helyszíneken az óvodapedagógusok többsége nyitott és elfogadó a roma gyermekekkel, a roma kultúrával kapcsolatban. Ezt az állításunkat az óvodapedagógusoknak szóló kérdőívünkben is vizsgáltuk, ami a másik nézőpontban is ezt a támogató szemléletet igazolta vissza.

Az együttműködés fontos elemeként meghatározott személyes kapcsolattartási formát a szülői kérdőívben is tanulmányoztuk. A szülők kérdésében azt vizsgáltuk, hogy személyes találkozásoknál mindig segítőkészen viselkednek-e az óvodapedagógusok. A személyes kapcsolatot igénylő együttműködések az vizsgált eredmények alapján eredményesebbek és pozitívan hatnak a szülőkkel való kapcsolat kialakításban. Az óvodapedagógus segítő hozzáállását a szülők is visszaigazolták, hiszen 69 %-uk teljes mértékben jellemzőként értékelték ezt az állításunkat.

Az óvodapedagógus személyes találkozásaira irányuló segítő hozzáállást mindkét kérdésorban vizsgáltuk. Az óvodapedagógusok válaszai alapján a személyes együttműködések sikerebben valósulnak meg, mint más közös munkák és ezeknek a szülőkkel kialakított kapcsolataikban is érzékelik a pozitív hatását. A szülők 69 %-a az óvodapedagógusokra nézve teljes mértékben jellemzőnek tartják, hogy személyes találkozásokkor mindig segítőkészen viselkednek.

A pedagógus személyiségének gyermekekre gyakorolt pozitív hatásával a roma szülők 68 %-a teljes mértékben egyet ért. Az óvodai nevelést meghatározó fontosságú pedagógusi személyiségről a dolgozatban már sokszor említést tettünk. Ennek a nélkülözhetetlen szerepét ezek az eredmények is alátámasztják.

Arra a kérdésünkre hogy a gyermekük szívesen jár- e óvodába a roma szülők 62 %-a teljes mértékben, 31 %-a általában és 7 %-a többnyire jellemző minősítést adott. Az hogy a gyermek reggel örömmel indul –e el az óvodába sok tényezőtől függhet. Ez lehet az óvodapedagógus személye, a gyermekcsoport összetétele, a csoportban kialakult barátságok megfogó ereje. Mint sok más területen ezen is az óvodapedagógus feladata, hogy felismerje és megfelelően reagáljon az adott helyzetekre, ezáltal még kíváncsibbá és érdekesebbé varázsolja az óvodai életet a gyermekek számára.

A pozitív nevelői attitűd egyik részét adja a pedagógus mosolygó és vidám hozzáállása, a gyermekek fogadása. A roma szülők válaszai alapján 58 %-uk teljes mértékben jellemző jelöléssel igazolta vissza ennek a fontos ismérvnek a jelenlétét.

A legkevesebb teljes mértékben jellemző jelölést a pedagógusok gyermekek felé irányuló testi kontaktusának a gyakorisága adta. A szülők 49 %-a igazolta vissza mindezt így ez a legkevésbé jellemző feltevésünk, ami az óvodai nevelésben megvalósul. Ennek a meglétét az óvodapedagógusok kérdőívében is vizsgáltuk, ahol hasonlóan alacsony értékeket eredményeztek a pedagógusok által kezdeményezett érintkezések gyakorisága, azonban a gyermekek felől érkező jelzések az eredmények alapján mindig viszonzásra leltek.

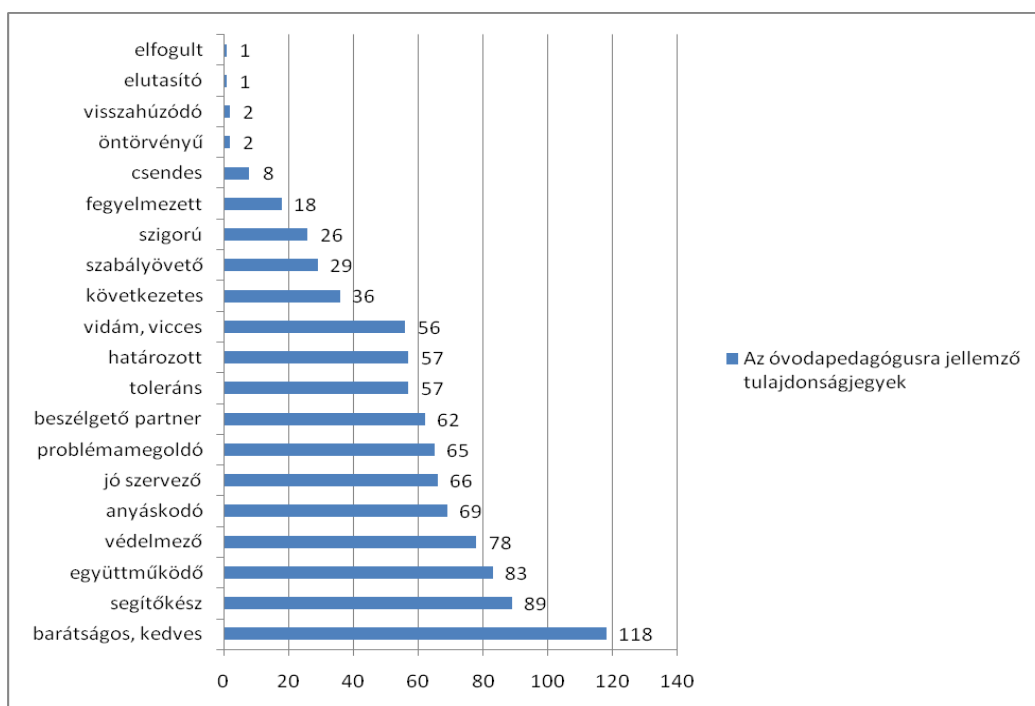
Az óvodapedagógus személyisége, tulajdonságjegyei az óvodai csoport hangulatának, légkörének a meghatározója. Az óvodapedagógus a nevelői munka kulcsszereplője, a 3-6-7 éves gyermekek második nevelési színterének a legmeghatározóbb személye. Minden ember egy önálló individuum úgy, mint egy óvodai csoport ahol példaértékű mintaként az óvodapedagógus áll gyermekek előtt. Arra vonatkozóan, hogy egy pedagógusnak milyen tulajdonságjegyekkel kell rendelkezni minden óvodába járó gyermek szüleinek és a közvéleménynek is van egy elképzelése. Jelen kutatásban a roma szülők körében kitöltött kérdőívünkkel azt vizsgáltuk, hogy az ő elképzeléseik szerint milyen tulajdonságokkal kell rendelkeznie egy óvodapedagógusnak az óvodai nevelőmunka során.

A kitöltésnél 20 tulajdonságjegyet határoztunk meg, amelyek közül a válaszadók többet is megjelölhettek. Ezeket az eredményeket a 12. számú ábra foglalja össze.

A roma szülők több mint az 50 %-a jelölte meg az első négy tulajdonságjegyet. Ezek közül mindegyiket a pozitív nevelői attitűd fogalmkörébe sorolhatjuk. Ezáltal megállíthatjuk hogy a szülők pedagógusokkal szembeni tulajdonságbeli elvárásai többségében csak a jó jegyekre korlátozódott le. 118 jelöléssel a legfontosabbként a barátságos, kedves jelzőt határozták meg, ezt követte 89 jelzéssel a segítőkész, 83 jelöléssel az általunk is fontos elemként meghatározott együttműködői hozzáállás majd a negyedik elemként 78 jelöléssel a védelmező. Az együttműködés magas értékszáma bizonyítja azt hogy a szülők többségének a pedagógusok felé irányuló nyitottsága megvan. A megfelelő együttműködési forma megtalálásával mindkét fél sikeresen élheti meg a közös munkát.

A nem kívánatos tulajdonságjegyek közé 1 jelöléssel az elfogult, elutasító és 2 es jelöléssel a visszahúzó, öntörvényű került. Az elfogult és az elutasító mindkét olyan tulajdonságjegy, amely egy olyan csoportban ahová roma és nem roma gyermekek is járnak

megkülönböztetésként lehet jelen. A szülők véleményéből is kiderült hogy ettől a negatív hatástól minden áron meg akarják védeni a gyermeküket. Az óvoda pedagógiai alapelveiben is megfogalmazott hogy az „óvodai nevelésnek a gyermek személyiségének a kibontakoztatásának elősegítésére kell irányulnia” (ONAP, 2012), ami független attól hogy a gyermek milyen nemzetiséghez, kisebbséghez tartozik.

12. számú ábra: Az óvodapedagógusra jellemző tulajdonságjegyek.

Az általunk meghatározott kutatási irány eredményeit figyelembe véve a szülői bizalmi index kialakítására is sor kerülhet.

Az alábbi területeket tartjuk relevánsnak a vizsgálataink alapján.

11. számú táblázat: A szülői bizalmi index összetevői.

A szülői bizalmi index területei	A személyes kapcsolatot igénylő együttműködések	A családok szociális helyzetének ismerete	Roma kultúra ötvözése az óvodában	A pedagógus roma kulturális ismeretei
A bizalmi index összetevői	Napi szintű kommunikáció	Szülői szerep megerősítése	Segíti a szülők beilleszkedését	Segíti a bizalmi kapcsolat kialakítását
	A szülők bevonása a programok szervezésébe	Szülői képességek előtérbe helyezése	Pozitív hatást gyakorol a szülőkre	Segíti a bizalmi kapcsolat elmélyítését
	A személyes kapcsolat megerősítése	Szociális helyzethez igazodó segítségkérés		

Összegzés

A dolgozatban a megfogalmazott hipotéziseinket három nagy egységet átölve az óvodapedagógus személyisége szakmai professziója, a roma családokkal való együttműködés és a roma kultúrán belül fogalmaztuk meg. Ezekben olyan elemeket határoztunk meg, amelyek egy általunk meghatározott bizalmi háló összetevőit alkotják.

A vizsgálatunkban részvevő pedagógusok és szülők véleménye alapján a feltevéseink mindegyikére megerősítést kaptunk. Egyes elemeknél mindkét fél véleményét összehasonlítottuk ezzel is a még megbízhatóbb eredményre törekedve.

A szülői kérdőívben megfogalmazott állításaink az óvodapedagógus pozitív nevelői attitűdjére vonatkoztak. Ezen belül roma szülők a tíz állítás mellett húsz tulajdonságjegy közül többet megjelölve meghatározhatták meg a nevelői munkában számukra ideális óvodapedagógust.

A pedagógusok elfogadó, együttműködő, segítő szemléletének a fontosságát a szülői értékelések is visszaigazolták. Minden állításban magas értékekkel jelölték azt hogy a pedagógus roma gyermekekhez való hozzáállásának lényeges szerepe van a bizalmi kapcsolat kialakításában. Ez a szemlélet a szülőkkel való kapcsolataira is kiterjed, ami szintén az együttműködések fontos meghatározója.

Az ideális óvodapedagógus meghatározásában a pozitív nevelői attitűd fogalomkörébe tartozó tulajdonságjegyeket jelöltek meg a legtöbbször a roma szülők. A barátságos, kedves, együttműködő, anyáskodó mind olyan tulajdonságjegyek, amelyek egy elfogadó szemléletű pedagógust tükröznek.

A hipotézisünk visszaigazolást kapott, mivel a szülők véleménye alapján egy pozitív szemléletű pedagógusnak a gyermekekkel kialakított kapcsolatai eredményesebbek.

A kulturális ismeretre vonatkozó állításaink kiterjedtek az óvodapedagógusok roma kulturális területeken való jártasságaikra és az azoknak az óvodai életben felhasznált gyakoriságára. Ezek mellett megvizsgáltuk hogy ezek az ismeretek milyen mértékben segítik a roma gyermekekkel való kapcsolat kialakítását és annak elmélyítését.

Az összesített eredmények alapján a feltevésünk beigazolódott, hiszen a vizsgált óvodák óvodapedagógusai teljes mértékben jellemző értékeléseikkel támasztották alá, hogy ezeknek az ismereteknek a roma gyermekek óvodai nevelése során nagyon fontos szerepe van. Minél több ismeret birtokában van, annál mélyebb kapcsolatot tud kialakítani a gyermekkel illetve a

szülőkkel egyaránt. Egyes helyzetekben a roma hagyományokat, szokásokat és a szülői nevelést tiszteletben tartva segíti a gyermek leoptimálisabb fejlődését.

A gyermekekkel kialakított bizalmi kapcsolatnak az egyik meghatározó elemét a fizikai érintkezések fontosságában fogalmaztuk meg. A roma kultúrát és a családi közeg sajátosságait figyelembe véve az érintkezésnek nagyon fontos szerepe van a kapcsolataikban. Erre a hipotézisünkre több összetevő együttes eredményeként kerestük a választ így ez az elem kiterjedt a fizikai érintkezés fontosságára, annak a pedagógus-gyermek kapcsolatban gyakorolt pozitív hatására, valamint az óvodapedagógus viszonzott és kezdeményezett érintéseire.

A válaszok alapján kijelenthetjük hogy a fizikai érintkezésnek fontos szerepe van a roma gyermekekkel kialakított kapcsolatokban. A vizsgált helyszíneken a roma gyermekek jobban igénylik az effajta törődést, mint a nem roma társaik. Ezek az érintkezések a pedagógusok véleményei alapján pozitívan hatnak a gyermekekkel kialakított kapcsolataikra. A gyermekek kezdeményezését mindig viszonozzák azonban az ő általuk indított testi érintkezés gyakorisága sokkal kevesebb. Ezt a szülői kérdőívben megfogalmazott állításunk is alátámasztja mivel az ő véleményük szerint is nagyon kevés a pedagógusok gyermekek felé irányuló érintkezése.

Összességében megfogalmazhatjuk hogy a fizikai érintkezéseknek meghatározó szerepe van a roma gyermekekkel kialakított bizalmi kapcsolatokban. A szülőktől való leválás időszakában az óvodapedagógus érintése, ölelése biztonságot nyújt a gyermek számára így a bizalmi háló egészében ezt is egy újabb fontos összetevőként határozhatjuk meg.

A szülők az óvoda kapcsolatrendszerében a legmeghatározóbb partnerek. A gyermek nevelése elsősorban a család joga és kötelessége az óvoda csak ezt kiegészítő funkciókat lát el, így nagyon fontos hogy az óvodapedagógus-szülő közötti kapcsolat a lehető leghatékonyabban működjön.

A hipotéziseink között a személyes együttműködési formát határoztuk meg a roma szülők körében a legeredményesebbnek. A roma kulturális ismereteink birtokában tudjuk, hogy a verbalitás milyen erős kifejezési eszközük, így a közös munkálatok során is ezt tartottuk legfontosabb szempontnak. A vizsgálatunkban ez az elem is több összetevőre terjedt ki, ami magába foglalta a mindennapi kapcsolattartást, a szülők óvodai programokba való bevonását, a személyes kapcsolat fontosságát és annak pozitív hatását a szülőkkel folytatott

közös munkálatokban. A szülő kérdőívben egy állításunk az óvodapedagógus személyes találkozások alkalmával nyújtott segítőkészségére irányult.

Az óvodapedagógusok vizsgálati eredményit összesítve megállapíthatjuk, hogy a személyes találkozást igénylő együttműködések sokkal sikeresebben valósulnak, mint más típusú közös tevékenységek. A válaszok alapján ezek a közös munkálatok a roma szülőkkel való kapcsolatok kialakításában pozitívan hatnak. Ehhez a szemlélethez igazodva a vizsgált óvodák mindegyikében törekednek a szülőket aktívan bevonni az óvodai programok szervezéséi munkálataiba. A szülői kérdőív eredménye alapján a szülők 70 %-a teljes mértékben jellemző jelöléssel támasztják alá az óvodapedagógusok személyes találkozásakor megvalósuló segítő hozzáállását. Az erre az elemre megfogalmazott hipotézisünk tehát beigazolódott és a bizalmi kapcsolat másik fontos összetevőjeként a szülőkkel való személyes kapcsolatot igénylő együttműködést határozhatjuk meg.

A családokkal való sikeres közös munkálatok megvalósulásához egy másik fontos elemként a családok szociális helyzetének az ismeretét határoztuk meg. Ez kiterjed az anyagi helyzethez igazított segítségkérésre, a szülők szakmai ismeretére, azoknak az óvodában való hasznosítására, és a roma szülői szerep megerősítésének pozitív hatására.

Az eredmények alapján a legmagasabb értéket kapva meghatározhatjuk, hogy a roma szülői szerep megerősítése egy sikeresebb együttműködést hoz létre. Fontos szempontként emelhetjük ki, hogy a közös programok eredményesebben valósulnak meg ha a családok szociális helyzetéhez igazodva kérnek segítséget az óvodapedagógusok. A kérdőívek válaszai szerint a pedagógusok inkább a szülők szakmai ismeretére igyekeznek támaszkodni, mint az anyagi támogatásukra.

A hipotézisünket megerősítik ezek az eredmények, mivel egyértelművé válik hogy az együttműködés akkor a legeredményesebb ha az óvoda, az óvodapedagógusok a családok szociális helyzetéhez igazodva kérnek segítséget. Egyszóval a bizalmi hálónk összetevői között ez is egy meghatározó szerepet foglal el.

A roma gyermekek körében a roma kulturális értékek óvodákban való megjelenítését lényeges elemként fogalmaztuk meg. Az erre irányuló hipotézisünk bebizonyítására több összetevőt is megvizsgáltunk. Mindez magába foglalja az óvoda roma kultúra iránti nyitottságát, a gyermekekre és a kapcsolataikra gyakorolt pozitív és motiváló hatását.

Minden vizsgált óvoda magas értékeket mutatva nyitott a roma kultúra felé. Az óvodapedagógusok válaszaik alapján a roma gyermekek beilleszkedését nagy mértékben segítik az óvodában megjelenő kulturális értékek (mese, ének, tánc). Egy korábban vizsgált elemben a pedagógusok már bebizonyították a kulturális területeken való jártasságukat tehát feltételezzük, hogy mindezt tudatosan alkalmazzák nevelői munka során is. Azokban a csoportokban ahol roma és nem roma gyermekek is vannak a kulturális elemek megjelenítése a gyermekek közötti kapcsolatokat is javítja. A vélemények alapján a gyermekeket az óvodai tevékenységek során motiváltabbá teszi ezeknek az értékeknek a megjelenítése. Mindez az óvodapedagógusok tudatos felkészülése mellett egy nyitott és befogadó szemléletet feltételez. A bizalmi háló következő összetevőjét a kulturális értékek óvodába való adaptálásának gyermekekre gyakorolt pozitív hatása adja meg.

A vizsgálatunk eredményei alapján a bizalmi kapcsolat megalapozásához szükséges általunk meghatározott bizalmi háló összetevői:

- a pedagógus pozitív nevelői attitűdje
- a roma kulturális ismeretekről való tájékozottság
- a fizikai érintkezés meghatározó szerepe
- a személyes kapcsolatot igénylő együttműködések a roma szülőkkel, amelybe beletartozik a sikeres közös tevékenységek alapját adó családok szociális helyzetének az ismerete
- a roma kulturális értékeinek óvodába ötvözése

A bizalmi háló összetevői között olyan elemeket határoztunk meg amelynek megvalósítása minden olyan óvodában kivitelezhető amelyben roma és nem roma vagy teljes létszámban roma gyermekek járnak. A bizalmi kapcsolat kialakítása egyik részből az óvoda, az óvodapedagógusok feladata, amelynek a másik felét a szülői együttműködő és a támogató szemlélete határozza meg. A kettejük közötti legfontosabb összekötő kapocs maga a gyermek, akiért az óvodai nevelés végbemegy.

Irodalomjegyzék

B. Lakatos Margit- Serfőző Mónika (1999, szerk.): *Pszichológia szöveggyűjtemény óvodapedagógus szakos hallgatóknak*. Trezor Kiadó, Budapest.

Bakk-Miklósi Kinga (2010): *Neveléslélektan*. Ábel Kiadó, Kolozsvár.

Balázs Gusztáv (1998): A tánc hagyományozódása a nagyecsed-i oláh cigányok körében. In: Kovalcsik Katalin (szerk.): *Tanulmányok a cigányság társadalmi helyzete és kultúrája köréből*. BTF-IFA-MKM, Budapest. 341-358.

Bálint Alice (1990): *Anya és gyermek*. Párbeszéd Kiadó, Budapest.

Education of the Roma/Gypsy children in Romania
<http://educacionedemocratica.org/?p=1469#> Letöltve: 2015. január 1.

Falus Iván (1998, szerk.): *DIDAKTIKA Elméleti alapok a tanítás tanuláshoz*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Fleck Gábor, Szuhay Péter (2013): *Kérdések és válaszok A cigányságról*. Napvilág Kiadó Kft., Budapest.

Forray R. Katalin, Hegedűs T. Tamás (1998): *Cigány gyermekek szocializációja Család és iskola*. Aula Kiadó Kft., Budapest.

Fraser, Angus (2006): *A cigányok*. Osiris kiadó, Budapest.

Gidáné Orsós Erzsébet (2007): *Útkeresés A cigányok múltja, jelene és jövője*. Comenius Kft., Pécs.

Gordon, Thomas (2001): *A tanári hatékonyság fejlesztése A T.E.T.- módszer*. Assertiv Kiadó, Budapest.

Hegyi Ildikó (1996): *Siker és kudarc a pedagógus munkájában A pedagógiai képességek és fejlesztésük módjai*. OKKER Oktatási Iroda, Budapest.

Jávorné Kolozsváry Judit (2004, szerk.) *Az óvodapedagógus szerep kihívásai*. Trezor Könyv – és Lapkiadó, Terjesztő Bt., Budapest.

Kelemen László (1981): *Pedagógiai pszichológia*. Tankönyvkiadó, Budapest.

Kemény István, Janky Béla, Lengyel Gabriella (2004): *A magyarországi cigányság*. Gondolat kiadó- MTA Etnikai- nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest.

Mérei Ferenc- V. Binét Ágnes (2006): *Gyermekelektan*. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest.

Mezey Barna (1986, szerk.): *A magyarországi cigánykérdés dokumentumokban 1422-1985*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.

Mezey Barna (1998): A magyarországi cigányok rövid története. In: Kovalcsik Katalin (szerk.): *Tanulmányok a cigányság társadalmi helyzete és kultúrája köréből*. BTF-IFA-MKM, Budapest. 83-92.

Molnár Endréné, Pálfi Sándor (2000, szerk.): *Életkorok pedagógiája Szöveggyűjtemény*. HPFK, Hajdúböszörmény.

Pálmainé Orsós Anna (2008): A magyarországi beás nyelv oktatási és nyelvtervezési kérdései. In: Forray R. Katalin (szerk.): *Society and Lifestyles- hungarien Roma and Gypsy communities Magyarországi cigány/roma közösségek*. Pécsi Tudományegyetem Romológia és Nevelésszociológia Tanszéke, Pécs.

Perlai Rezsóné (2002): *A család és az óvoda kapcsolata Különös tekintettel a hátrányos helyzetű cigány gyermekekre*. Magyar Óvodapedagógiai Egyesület, Miskolc.

Pusztai Ferenc (2003, szerk.): *Magyar értelmező kéziszótár*. Akadémia Kiadó, Budapest.

Réger Zita (1998): Az orális kultúra és a nyelvi szocializáció összefüggései magyarországi cigány nyelvi közösségekben. In: Kovalcsik Katalin (szerk.): *Tanulmányok a cigányság társadalmi helyzete és kultúrája köréből*. BTF-IFA-MKM, Budapest. 303-314.

Rostás- Farkas György (2001): *A cigányok története Le romengi historiája..* Cigány Tudományos és művészeti Társaság, Budapest.

Sallai Éva (1996): *Tanítható-e a pedagógus mesterség?*. Veszprémi Egyetemi Kiadó, Veszprém.

Somogyi Renáta (2013): A család és az intézmény kapcsolata. *Óvodai nevelés Szakmai módszertani folyóirat*, **LXVII.** 9. sz. 10-11.

Szuhay Péter (1999): *A magyarországi cigányság kultúrája: etnikus kultúra vagy a szegénység kultúrája*. Panoráma kiadó, Budapest.

Tálas Endre (1998): A cigány és a beás nyelv Magyarországon. In: Kovalcsik Katalin (szerk.): *Tanulmányok a cigányság társadalmi helyzete és kultúrája köréből*. BTF-IFA-MKM, Budapest. 295-302.

Törvények

363/2012. (XII. 17.) Korm. Rendelete az Óvodai nevelés országos alapprogramjáról